

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Julie Londová

**Náboženská perzekuce se zaměřením na křesťanství
ve vybraných regionech Latinské Ameriky**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Ambros

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny použité zdroje informací jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 7. dubna 2016.

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Jakubovi Ambrosovi za hodnotné rady, komentáře a trpělivost při vedení bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat P. Ing. Milošovi Mikovi M. Id. za poskytnuté informace a rady k tématu práce. V neposlední řadě moje poděkování patří mé rodině a přátelům za podporu ve studiu a při psaní bakalářské práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problémem náboženské perzekuce a porušování náboženské svobody ve vybraných zemích Latinské Ameriky. V úvodní části práce vymezuje důležité pojmy a objasňuje povahu použitých zdrojů. Následují čtyři případové studie členěné do dvou kapitol. První dvě případové studie zahrnují Ekvádor a Bolívii, kde autorka zkoumá levicové vlády jako původce náboženské netolerance a jejich vztah vůči tamním katolickým církvím. Dalšími jsou případové studie Mexika a Kuby. V případě Mexika jde o hlubší analýzu historického vývoje vztahu církve a vlády, která sahá do období kristerského povstání, tzv. *cristiady*, tedy 1. pol. 20. stol. Dále práce rozebírá případy perzekuce katolické církve a napětí mezi katolickými tradicionalisty a protestanty v současnosti, tj. v období 2008–2014. Závěrečná podkapitola je věnována Kubě ovládané kubánskou komunistickou stranou (PCC) a mimo její konflikt s katolickou církví práce pojednává o restrikcích vůči tamním lidsko-právním hnutím, která s církví spolupracují.

Klíčová slova

Perzekuce, náboženská svoboda, katolická církev, Latinská Amerika, Bolívie, Evo Morales, Ekvádor, Rafael Correa, Mexiko, *cristiada*, Kuba, lidská práva, Raúl Castro, *Damas en Blanco*.

Abstract

The following bachelor thesis concerns the issue of religious persecution and the violence on religious freedom in chosen countries of Latin America. In the first part of the thesis, there are important terms explained as well as the key sources described. This chapter is followed by four case studies divided into two chapters. First chapter includes the case studies of Bolivia and Ecuador, where the author focuses on the leftist governments as the originators of religious intolerance and their relationships to the Roman Catholic Church. Another chapter addresses the cases studies of Mexico and Cuba. The problem of Mexico is analysed in his historical process of the church and state relationship. Particularly it concerns the period of cristero revolution, so called *cristiada*. Then the study describes the cases of the religious persecution in catholic environment, as well as the tension between catholic traditionalists and evangelicals in present time (2008–2014). Last chapter deals with Cuba, which is under the control of the Cuban Communist Party (PCC). The thesis issues its conflict with the Catholic Church and restrictions on Cuban human-rights activists.

Key words

Persecution, religious freedom, catholic church, Latin America, Bolivia, Evo Morales, Ecuador, Rafael Correa, Mexico, *cristiada*, Cuba, human rights, Raúl Castro, *Damas en Blanco*.

Obsah

Abstrakt.....	4
Klíčová slova	4
Abstract.....	5
Key words	5
Obsah	6
Seznam použitých zkratek	8
1 Úvod.....	9
2 Vymezení pojmů a metodologie	11
2.1 Průběh výzkumu a použité výzkumné metody	11
2.2 Pojmy	12
2.2.1 Náboženská svoboda.....	12
2.2.2 Diskriminace	15
2.2.3 Perzekuce / pronásledování křesťanů	15
2.2.4 Mučednictví / martyrium a mučedník / martyr.....	16
2.2.5 Církev.....	17
2.2.6 Sekularizace	17
2.2.7 United States Commission on International Religious Freedom.....	18
2.2.8 Catholic News Agency (CNA)	18
2.2.9 P. Ing. Miloš Miko M. Id.	19
3 Případové studie náboženské netolerance na příkladu Bolívie a Ekvádoru	20
3.1 Bolívie.....	20
3.1.1 Politický systém a populace.....	20
3.1.2 Evo Morales	21
3.1.3 Strana MAS (Movimiento al Socialismo)	22
3.1.4 Postoj vlády a Moralese vůči církvi.....	22
3.1.5 Náboženská svoboda v Bolívii	23
3.1.6 Bolivijské školství a církev	24
3.1.7 Osobní postoj autorky práce	25
3.2 Ekvádor	26
3.2.1 Politický systém a populace.....	26
3.2.2 Rafael Correa	27

3.2.3 Náboženská svoboda.....	27
3.2.4 Shrnutí kapitoly.....	30
4 Případové studie pronásledování církve na příkladu Mexika a Kuby	31
4.1 Mexiko	32
4.1.1 Vztah církve a vlády v první polovině 20. století	32
4.1.2 Povstání kristerů	34
4.1.3 Kristerská diaspora a emigrace	35
4.1.4 Náboženská svoboda v letech 2008–2014	36
4.1.5 Shrnutí kapitoly a osobní postoj autorky práce	38
4.2 Kuba	39
4.2.1 Politický systém a populace.....	39
4.2.2 Náboženská svoboda a perzekuce církve.....	39
4.2.3 Represe lidsko-právních aktivistů a vězni svědomí.....	41
4.2.4 Postupné zlepšování situace.....	42
4.2.5 Shrnutí kapitoly.....	43
5 Závěr	45
Literatura.....	47
Elektronické zdroje	48

Seznam použitých zkratek

ang.	anglicky
BBC	British Broadcasting Corporation
CIA	Central Intelligence Agency
CIC	Concilio de Iglesias de Cuba
CNA	Catholic New Agency
ELN	Ejercito de Liberación Nacional (Národní osvobozenecá armáda)
et al.	a kolektiv
FARC-EP	Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (Revoluční ozbrojené síly Kolumbie)
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech)
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech)
M.Id.	Misioneros Identes de Cristo Redentor (příslušnost ke kongregaci misionářů identes Krista Vykupitele)
MAS	Movimiento al Socialismo (Hnutí k socialismu)
OAAR	Oficina de Asuntos Religiosos (del Comité Central del Partido Comunista de Cuba)
OSN	Organizace Spojených národů
P.	páter
PLNC	El Partido Liberal Nacional de Cuba
PPC	El Partido Comunista de Cuba
špan.	španělsky

1 Úvod

Křesťané jsou pro svou víru pronásledováni již po staletí a dnes je tento jev nejviditelnější v zemích, kde dochází ke konfrontaci náboženských i politických ideologií. V poslední dekádě se nejvíce mluví o **konfliktu** islámu či jiných náboženství právě **tam, kde je minoritní zastoupení křesťanů v populaci** té které země. Cílem této práce je však zjistit a zmapovat, zdali, a do jaké míry probíhá perzekuce křesťanů v Latinské Americe – **tedy tam, kde křesťané zaujímají většinový podíl populace**.

Římskokatolická církev v Latinské Americe je fenomén, jehož pojetí jako mocnosti i politického subjektu v rámci státu nemá jinde ve světě (snad vyjma katolického Říma a státu Vatikán) obdoby. **Sebevnímání** katolické církve a jejích vyznavačů v rámci latinskoamerického kontinentu je velice silné, po dlouhá léta zakořeněné a formované dlouhou tradicí. Názor střeoevropského katolíka a katolíka z Argentiny či Brazílie na náboženskou diskriminaci a perzekuci církve může být odlišný. Hranice toho, kdy jsou již věřící vyznávající Ježíše Krista diskriminováni, mohou být v různých částech světa (i přes jejich oficiální právní postoje vůči diskriminaci) odlišné a jinak vnímané. Co do rozdílnosti náboženské praxe a ztotožnění s katolickou vírou stačí pohledět na to, jaká důležitost je přikládána katolickým slavnostem, které mají v Latinské Americe velkolepý, s Evropou téměř nesrovnatelný, ráz. V kalendářích latinskoamerických obyvatel jistě najdeme více církevních svátků značených jako dnů státního volna, než u Evropanů. Dále by se dalo dlouze mluvit o pozici církve v latinskoamerickém vzdělávání nebo sociálních službách... Cílem práce však není komparace života římských katolíků v Latinské Americe a Evropě, nýbrž problém jejich perzekuce a náboženské nesvobody v Ekvádoru, Bolívii, Mexiku a na Kubě.

Na otázku, proč se autorka rozhodla zkoumat perzekuci náboženství, odpovídá slovy Amy Edmonds (2010, str. 1), která tvrdí, že *„Náboženské instituce jsou zásadní struktury, které projektují ideje a zdroje, tedy formují kontexty, které jsou denně žity. Zahrnují jedince dané identity, hmotné služby, odkazují na morální pohnutky, které formují určité vnímání reality, skutkům a akci. Instituce tohoto rázu mají obvykle dalekosáhlé důsledky pro politickou sféru“*, tudíž i pro rozvoj dané země nebo regionu.

Cílem práce bude **analyzovat projevy náboženské perzekuce a porušování náboženské svobody** ve čtyřech vybraných zemích Latinské Ameriky. Země budou vybrány

na základě náboženské struktury regionu a míry perzekuce. Mimo příčiny, průběh, původce a případná řešení daných případů perzekuce bude cílem popsat dopady perzekuce v kontextu rozvoje daného regionu. Mimo politický vliv církve je však pro autorku podstatná otázka **porušování lidských práv**, které může být jedním z viditelných projevů perzekuce.

Hypotéza pro tuto práci však předpokládá **menší výskyt násilností, usmrcení a porušování práva na život vůči křesťanům ze strany agresorů**. V případech latinskoamerických zemí se předpokládá spíše **diskriminace církve na socioekonomické a politické úrovni, omezení činnosti a vlivu církve a kléru, netolerance** vůči organizaci náboženských slavností, apod. Autorka se pokusí na problémy vnímané katolickou církví v Latinské Americe nahlížet optikou většinové katolické latinskoamerické populace, zároveň také optikou kritického pozorovatele. Bude srovnávat níže popsané zdroje pro zachování kritického a nezájatého pohledu na problém.

2 Vymezení pojmů a metodologie

2.1 Průběh výzkumu a použité výzkumné metody

Autorka se problematikou perzekuce křesťanů již zabývala v roce 2013 v rámci seminární práce na toto téma se zaměřením na tři země latinskoamerického regionu, které organizace *Christian Solidarity Worldwide*¹ (dále CSW) považovala za země s největší mírou náboženské perzekuce v Latinské Americe. Jednalo se o Kolumbii, Kubu a Mexiko. Autorka chtěla v tomto výzkumu pokračovat v rámci nynější bakalářské práce, avšak po konzultaci v prosinci 2015 s P. Ing. Milošem Mikem M.Id. a po prostudování dalších zdrojů došlo k obměně vybraných zemí. V Kolumbii se jednalo o násilnosti páchané vůči křesťanům ze strany guerillových paramilitárních skupin (FARC-EP, ELN), které v Kolumbii bojují proti vládě a proti sobě navzájem o kokainová teritoria. Obzvláště pak dochází ke konfliktu s vůdci civilní společnosti včetně církevních autorit a křesťanů. Hlavní cíl těchto polovojenských celků je získat kontrolu nad civilními společenstvími bez rozdílu vyznání nebo etnické příslušnosti. Autorka usuzuje, že tedy nejde o náboženskou perzekuci. K obměně zkoumaného regionu Kolumbie za Bolívii a Ekvádor došlo především na základě doporučení P. Ing. Miloše Mika M.Id. z důvodu jeho zkušeností z misijní činnosti v Latinské Americe, kde strávil 18 let v ekonomické i pastorační sféře činnosti.

Výzkum byl v případových studiích zaměřen na období let 2008–2014 s výjimkou případové studie Mexika, kde je součástí výzkumu otázka konfliktu církve a vlády ve 20. století a jeho následný přerod k povstání. Studium a zpracování tohoto konfliktu autorka považuje za důležitý předpoklad pro odpověď na hypotézu dané případové studie.

¹ Pravidelně vydávané zprávy CSW o perzekuci křesťanů byly stěžejním zdrojem seminární práce.

2.2 Pojmy

Autorka považuje za důležité vysvětlit kontext, ve kterém budou tyto pojmy v práci použity, jejich význam a případové studie, ke kterým se budou pojmy nejvíce vztahovat. Bude vymezena *náboženská svoboda*, kdy je porušována nebo nedodržována, dále bude popsáno, co je to *náboženská netolerance*, *diskriminace* a další pojmy, které z ní vyplývají a úzce s ní souvisí, tj. *perzekuce*, *mučednictví* a *sekularizace*. Taktéž bude vymezen pojem *církev* a kontext, ve kterém o ní bude práce pojednávat.

2.2.1 Náboženská svoboda

Jako první z pojmů bude vysvětlen význam *náboženské svobody* a její **lidskoprávní zakotvení** a dále postoj subjektu, ke kterému se budou v práci pojmy vztahovat, tedy postoj římsko katolické církve, popř. jiným náboženských skupin.

2.2.1.1 Lidsko-právní zakotvení náboženské svobody

Svoboda přesvědčení a projevu, stejně jako svoboda pokojného shromažďování a sdružení, je jedním z lidských práv zasazeným v článku 19 a 20 **Všeobecné deklarace lidských práv a svobod**², a to ve znění:

Článek 19 (OSN, 1948):

Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoliv prostředky a bez ohledu na hranice.

Článek 20 (OSN, 1948):

*(1) Každému je zaručena svoboda **pokojného shromažďování** a sdružování.*

*(2) Nikdo nesmí být **nucen**, aby byl členem nějakého sdružení.*

² Schválená Organizací spojených národů v New Yorku dne 10. prosince 1948.

Dalším dokumentem, ze kterého lze vycházet ve vymezení svobody náboženství, je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech³ (OSN, 1966), který v článku 18 objasňuje, že:

*1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu **projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.***

*2. Nikdo nesmí být podroben **donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby.***

*3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k **ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.***

*4. Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, a tam, kde je to vhodné, poručníků, **zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků.***

Pro dodržení náboženské svobody by tedy dle uvedených dokumentů (OSB, 1948; 1966) nemělo být jedinci bráněno se pokojně shromažďovat v rámci sdružení, které sám libovolně preferuje. Dále by neměl být nikým omezován v provádění náboženských úkonů, jak individuálně, tak ve shromážděních. Neměl by být nucen přijmout nebo vyznat víru proti své vůli. Náboženská svoboda taktéž úzce souvisí s náboženským vzděláním a jeho dostupností. Termínem **náboženské tolerance**, popř. náboženské **netolerance**, autorka rozumí všeobecné respektování náboženské svobody.

³ Mezinárodní dohoda schválená Valným shromážděním OSN dne 16. prosince 1966.

2.2.1.2 Vyjádření katolické církve vůči náboženské svobodě

Postoj katolické církve vůči právu na náboženskou svobodu autorka ztotožňuje s vyjádřením Vatikánu v Deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis Humanae*⁴ (Pavel VI., 1956) a to ve třech různých pojetích: náboženské svobody **jednotlivce**, **náboženských společenství** a **rodiny**.

Dle deklarace (Pavel VI., 1956) je právo náboženské svobody založeno na lidské důstojnosti a týká se každého **jednotlivce**. Každý člověk je zproštěn nátlaku jednat v oblasti náboženství proti svému svědomí a zároveň mu nesmí být v náležitých mezích bráněno jednat podle svého svědomí individuálně, ve skupině, v soukromí i na veřejnosti. Právo člověka na náboženskou svobodu se má stát v rámci právního uspořádání společnosti občanským právem. Toto právo vyplývá z přirozenosti osoby, nikoliv pouze z její subjektivní dispozice či rozhodnutí (Pavel VI, 1956).

Pokud se jedná o náboženskou svobodu **společenství**, samotná existence takových společností je vyžadována nejen společenskou povahou člověka, ale i náboženstvím samým. Náleží jim tedy svoboda a příslušná práva i povinnosti. Náleží jim právo (Pavel VI., 1956):

- vybírat si vlastní duchovní, formovat je, jmenovat je, překládat a stýkat se s náboženskými představenými v zahraničí, a aby jim v tom světská moc nebránila právními ani administrativními prostředky;
- stavět náboženské budovy;
- vlastnit i užívat přiměřený majetek;
- veřejně víru vyučovat a vyznávat slovem i písmem a dbát na potřebu zdržet se všeho, co by v učení víry budilo dojem donucení. Tehdy by docházelo ke zneužití vlastního práva a porušení práva druhých;
- z náboženských pohnutek svobodně shromažďovat a zakládat výchovná, kulturní, charitativní a sociální sdružení.

V případě, že v národě získá jisté náboženství zvláštní občanské uznání, je nutné zároveň deklarovat a zachovat právo náboženské svobody pro všechny ostatní občany a náboženské společnosti (Pavel VI., 1956).

⁴ Jedna z deklarácí schválených II. vatikánským koncilem v roce 1965, svolaným papežem Pavlem VI. Tento koncil znamenal prohloubení katolických dogmat a rozvinutí tradiční nauky katolické církve. Kromě jiných záležitostí katolické praxe se zabýval postavením laiků v církvi, vztahem řeholního života k celku křesťanského a církevního života, vztahem křesťanů k náboženské svobodě a k židovskému národu (Mádr et al., 1995).

V případě náboženské svobody **rodin** jde především o právo rodičů určit způsob náboženské výchovy dětí podle vlastního náboženského přesvědčení. Státní moc tedy nesmí omezovat rodiče ve svobodném výběru vhodných vzdělávacích zařízení pro své děti (Pavel VI., 1956).

2.2.2 Diskriminace

K vymezení pojmu *diskriminace* pro tuto práci se autorka odvolává na **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech**, konkrétně na článek 26 tohoto paktu (OSN, 1966), který mluví o rovnosti každého člověka před zákonem a zakazuje diskriminaci *z jakýchkoli důvodů včetně náboženství*. Všechny ze zkoumaných zemí (Bolívie, Ekvádor, Mexiko a Kuba) jsou vůči tomuto paktu právně zavázané⁵ (United Nations Treaty Collection, 2016).

2.2.3 Perzekuce / pronásledování křesťanů

Pronásledování křesťanů se dá dle Schirmachera a George Kuriana (2011) alokovat do tří až čtyř skupin dle původu perzekutorů. Prvním a současně nejrozšířenějším je perzekuce motivovaná nesnášenlivostí ze strany států, organizací a extrémistických skupin **vynavačů islámu**. Dále křesťané trpí v **zemích s totalitárními a sekulárními vládami**, kterým je mnohdy církev překážkou v absolutní moci (od dob francouzské revoluce nacionalismus v Německu, Ugandě a Mexiku; komunismus v SSSR, Číně, Vietnamu; v současnosti v Severní Koreji, Libyi a na Kubě). Třetí formou je perzekuce a snaha o **eliminaci křesťanských misíí**. Dělo se tak v Asii (17.–19. stol. v Japonsku⁶ a Číně⁷; dnes ve Vietnamu, Nepálu, na Srí Lance a v určitých regionech Indie). Za zmínku stojí čtvrtý typ perzekuce a tím je **pronásledování křesťanů křesťany**. V posledním desetiletí se tak dle Christian Solidarity Worldwide⁸ (2013) děje v Mexiku ze strany katolických tradicionalistů

⁵ Státy Bolívie, Ekvádor a Mexiko přijaly tento pakt akcesí, tzn., převzaly všechna práva a povinnosti. Kuba pakt v roce 2008 podepsala, čímž se její závazek vůči paktu od závazků ostatních třech států liší pouze v tom, že se tak řadí mezi státy, které pakt vytvořily. Mimo závazek akcese a podpisu daných států jsou však státy vázané vůči mezinárodnímu společenství, které si lidská práva, jakožto kogentní normy, vynucuje v každém případě.

⁶ V letech 1587–1635, 1635–1854 bylo křesťanství v Japonsku zakázané (Schirmacher a Kurian, 2011).

⁷ V letech 1617, 1665, 1723, 1724, 1736, 1811, 1857, 1900–1901 (Schirmacher a Kurian, 2011).

⁸ Christian Solidarity Worldwide (dále CSW) je křesťanskou organizací, jejímž cílem je bojovat za právo vyznání víry, jež považují za nejpůvodnější lidské právo na světě. CSW poskytuje pravidelně zprávy o celosvětovém stavu náboženské svobody subjektům, jako je parlament Spojeného království, Evropské unie, OSN a Kongres USA. Výzkum a analýzu podloženou důkazy považují za základní kámen jejich reliabilní činnosti. (CSW, 2016). Autorka se na základě dřívější práce postavené na výročních

vůči protestantům, vyznavačům synkretických⁹ náboženství a všem, kdo se nechtějí podílet na katolickém způsobu života.

Lemaître, Sot a Quinson, (2002, str. 298) definují perzekuci jako „*Násilí spontánní či organizované civilními nebo církevními úřady, zaměřené proti vyznavačům víry, která je považovaná za podvratnou nebo heretickou.*“. Mezinárodní trestní soud (Rome Statute of the International Criminal Court, 1998) považuje perzekuci proti jakékoli identifikovatelné skupině nebo kolektivu z rasových, národnostních, etnických, kulturních, náboženských, genderových nebo jiných důvodů, které jsou všeobecně uznávány jako nepřípustné dle mezinárodního práva, **za zločin proti lidskosti**. Tímto je řazena **do stejné kategorie jako například vražda, násilný přesun obyvatelstva nebo apartheid**.

2.2.4 Mučednictví / martyrrium a mučedník / martyr

Mučednictví (lat. *martyrium*, z řec. *martyrion*, svědectví církevních mučedníků) znamená „**podstoupení utrpení a smrti pro neoblomnost ve víře**“ (Lemaître, Sot a Quinson, 2002, str. 243). Mučedník (lat. *martyr*, z řec. *martyrein*, svědčit) je křesťan, který v utrpení¹⁰ a smrti napodobuje Krista a který tak svými slovy a činy svědčil o Ježíšově smrti a zmrtvýchvstání. Stejně jako si Kristus vybral cestu utrpení a smrti na kříži, i mučedníci volí pronásledování spíše než vzpouru vůči pronásledovatelům (Rushing, 2011). Je třeba podotknout, že *mučednictví* není záležitost minulosti, ale stále probíhá, a to nejen v kontextu křesťanství. Za *mučedníky* se považují i osoby, které pokládají život pro svou víru jiného náboženství (např. islám). V této práci bude o *mučednictví* řeč v kontextu pronásledování katolické církve v Mexiku ve 20. letech 20. století.

zprávách CSW rozhodla nahlížet na daný výzkum kriticky z důvodu možného zkreslení reality, plynoucího z křesťanských hodnot, které organizace vyznává.

⁹Z řec. *syn-keránnymi* = míchat. (König, 1994) Náboženství, která vznikla splynutím několika náboženských nauk, zvyků, systému, forem kultů, bohů a rituů různého původu v době středověku (Elser, Murrer a Eswald, 1997).

¹⁰Rozdíl mezi mučedníkem a vyznavačem spočívá v tom, že vyznavačovo svědectví o Kristu není trestáno smrtí (Rushing, 2011).

2.2.5 Církev

Lemaître, Sot a Quinson (2002, str. 76) vysvětluje pojem církev v užším slova smyslu jako instituci ve službách společnosti věřících, kdy se nejedná výlučně o *klérus*¹¹. Pojem *církev* v kontextu práce bude použit jako označení pro instituci shromažďující **osoby, které se hlásí k římskokatolické církvi**, ztotožňují se s jejím učením a praktikují v jejím společenství a službách svůj náboženský život. Dále pojem *církev* bude souviset s **orgány katolické církve**, jako jsou například biskupské konference příslušné daným státům, Svátý stolec, osoba papeže, arcidiecéze, diecéze, farnosti apod. V práci se také vyskytne pojem *církev* jako **označení pro instituce křesťanského charakteru** (kapitola 4.2.2), kdy nepůjde výlučně o katolickou církev a z kontextu bude povaha těchto náboženských skupin srozumitelná.

2.2.6 Sekularizace

Z lat. *saecularis*, světský, označovalo nejprve zproštění řeholníků závazných řeholních slibů na základě indultu¹² a jejich pronikání do světského kněžstva, dále taktéž odsvěcení předmětů a věcí. Jde tedy o vyvlastnění církevního či řeholního majetku ke světským účelům. Dnes je sekularizace míněna jako proces a vytlačování vlivu náboženství z různých sfér lidské činnosti (Lemaître, Sot a Quinson, 2002). V tomto kontextu bude termín v práci často použit a autorka práce jej považuje za důležitý zejména proto, že většina křesťanů velmi pravděpodobně vnímá vytrácení náboženských prvků v různých sférách společnosti jako negativní jev i přesto, že náboženská svoboda jedince v dané zemi není nikterak zásadně narušována.

¹¹Lemaître, Sot a Quinson (2002, str. 175) definuje *klérus* jako „římskokatolické duchovenstvo, souborný název pro kleriky v protikladu k laikům.“ Pojem *klerik*, (z lat. *clericus*, z řec. *kléros*, úředl určený losem, získaný dědictvím) označuje v římskokatolické církvi kandidáta nebo příslušníka kléru, duchovního stavu. Je to ten, kdo vstoupil do duchovního stavu, aby sloužil církvi, v protikladu k laikovi. Dříve se duchovní osobou mohl stát kandidát, pokud přijal alespoň *tonzuru*“ (Lemaître, Sot a Quinson, 2002, str. 175).

¹²Výsada nebo přízeň udělená papežem na určitou dobu (Lemaître, Sot a Quinson, 2002).

2.2.7 United States Commission on International Religious Freedom

Komise Spojených států amerických pro mezinárodní náboženskou svobodu je nezávislou komisí, která mezinárodně monitoruje všeobecné právo svobody náboženství a vyznání víry již od roku 1988. Členové komise jsou jmenováni prezidentem USA a parlamentními vůdci obou stran, které jsou v komisi zastoupené. Komise každoročně vydává zprávy o situaci náboženské svobody v zemích se zvláštním zájmem (*Countries of Particular Concern*), vydává doporučení vládám a příslušným orgánům těchto zemí. Pořádá setkání se zástupci vlád, neziskových organizací, náboženskými vůdci a jinými autoritami ze zemí, o kterých zprávy vydává. Spolupracuje se světovými multilaterálními subjekty, jako je Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Evropská unie a poslanci celého světa.

2.2.8 Catholic News Agency (CNA)

Zpravodajství zaměřené na zprávy z prostředí katolické církve s důrazem na dění kolem papežského stolce. Cílová skupina příjemců informací sestává z katolických diecézí, farností a webů a má za cíl zvýšit povědomí o aktivitě všeobecné církve ve světě. CNA vznikla v roce 2004 jako odpověď na výzvu papeže Jana Pavla II. k tzv. *nové evangelizaci*. Agentura je partnerem podobné agentury *ACI Prensa*, která vznikla v Peru a poskytuje zprávy podobného charakteru ve španělštině a portugalštině (CNA, nedatováno).

Vzhledem k motivům dané agentury i k cílové skupině, na kterou jsou zprávy směřovány, je třeba nahlížet na zdroj kriticky. Informace z tohoto zdroje se autorka bude snažit ověřit ještě jinými relevantními a spolehlivými zdroji. Zdroj je důležitý pro kapitoly týkající se konkrétních případů perzekuce nebo náboženské diskriminace.

2.2.9 P. Ing. Miloš Miko M. Id.

Slovenský misionář kongregace *Misioneros Identes de Cristo Redentor*¹³ (Misionáři Identes Krista Vykupitele). Páter Miko vykonával v Latinské Americe profesionální (řízení podniků a externí vyučující ve školách) a misijní činnost (pastorální a formační činnost) v letech 1996–2014.

1996–1999 Paraguay, Asunción

- studium teologie na Seminario San José de Ciudad del Este
- aktivní v ekonomické, pastorální a vzdělávací oblasti
- firma Medincorp; externí výuka na Universidad Nacional de Asunción

1999–2005 Ekvádor, Santo Domingo

- ve funkci administrativního ředitele *Pontificia Universidad Católica*
- mimo externí výuku na univerzitě se věnoval křesťanské formaci dětí a mládeže v místních základních a středních školách
- založil zde a vedl botanickou zahradu *La Carolina*

2005–2014 Bolívie, La Paz, San Ignacio de Velasco

- studium teologie na *Instituto Superior de Teología de la Universidad Católica Boliviana San Pablo, La Paz (2009–2012)*
- ve funkci administrátora v dětských domovech, šest let v *Ciudad del Niño Jesús (2005–2011)* a tři roky v *San Ignacio de Velasco (2011–2014)*
- výuka náboženství, etiky, duchovního rozvoje, ale taktéž ekonomických disciplín a podnikového řízení na *Colegio Niño Jesús, La Paz*

Před odchodem do Latinské Ameriky vystudoval zahraniční obchod na *Ekonomické Univerzitě v Bratislavě* a během pobytu v Bolívii a Paraguayi (2009–2012) teologii. V roce 2014 byl vysvěcen na kněze a v současnosti působí jako farní vikář v *římskokatolické farnosti Narození Panny Marie v Praze 4, Michle*.

¹³ Původem španělská kongregace shromažďující katolické misionáře. Působí ve více než 20 zemích světa především v Evropě a Latinské Americe.

3 Případové studie náboženské netolerance na příkladu Bolívie a Ekvádoru

V další kapitole se autorka bude zabývat náboženskou netolerancí vůči římskokatolické církvi v Bolívii a Ekvádoru. Případové studie těchto dvou zemí jsou sloučeny do jedné kapitoly z důvodu společných znaků v dané problematice, kterými jsou **1) levicově orientované vlády**, které autorka ve své hypotéze považuje za možné agresory vůči církvi a **2) podobná míra perzekuce**, která se dle informací P. Ing. Mika může odehrávat na administrativní a politické úrovni.

3.1 Bolívie

V následující případové studii první podkapitola objasní bolivijský politický systém a demografické záležitosti, dále osobu Evo Moralese, hlavu vlády, která je hypoteticky agresorem vůči bolivijské římskokatolické církvi v problému náboženské netolerance. Následně bude objasněn problém samotné náboženské netolerance vůči církvi.

3.1.1 Politický systém a populace

Bolivijský politický systém je prezidentský, výkonnou i reprezentativní moc má v rukou prezident, kterým je Evo Moráles. Je nezávislý na důvěře parlamentu a je volen přímou volbou. Dále je zde dvoukomorový parlament (*Asamblea Legislativa Plurinacional*), který je dělen na komoru poslanců (*Camara de Diputados*) a komoru senátorů (*Camara de Senadores*). Občanský právní systém má dle CIA (2016b) prvky kanonického¹⁴, římského, indigenního, španělského a francouzského práva.

Etnické složení¹⁵ Bolívie se skládá z nadpoloviční většiny mesticů (68 %), kečuánců a ajmarů (44 %), indigenního¹⁶ obyvatelstva (20 %), bělochů (5 %). Původ 4 % obyvatel není dále specifikovaný a 1 % populace tvoří černoši. Převládajícím náboženstvím¹⁷ je římskokatolická církev (hlásí se 76,8 % obyvatel), už menší část tvoří evangelíci a členové letničních hnutí (8,1 %)

¹⁴ Církevního práva.

¹⁵ Výsledky sčítání lidu se liší v závislosti na formulování otázek příslušných etnických skupin; v roce 2001 nebyla možnost přihlásit se k etniku „*mestici*“, což mělo za následek větší podíl respondentů hlásících se k jiným dostupným etnickým skupinám. Skutečný podíl „*mesticů*“ a „*cholo*“ (mestici, více se ztotožňující se svým indigenním původem v pravém slova smyslu (Kahn, 2014)) je tedy zaměnitelný, protože byly skupiny ve dvou různých výzkumech vedeny jako jedna společná nebo dvě rozdílné kategorie.

¹⁶ Domorodého obyvatelstva.

¹⁷ Výčet náboženského složení na základě výzkumu CIA z roku 2012.

i jiní protestanté (7,9 %), další a blíže nespecifikované náboženství tvoří zbylých 7,2 % populace (CIA, 2016a).

3.1.2 Evo Morales

První domorodý prezident, celým jménem Juan Evo Morales Ayma, se narodil 26. října 1959 v prostředí aymarské komunity Isallavi v úrodné oblasti Antiplano. Je předsedou Hnutí k socialismu (MAS, *Movimiento al Socialismo*) v Bolívii a svou politickou kariéru začínal na lokální úrovni v cochabamských *sindicatos* (Unie pěstitelů a zemědělců v Bolívii). Do sféry většího vlivu se dostal ve výboru Šesti odborových federací Cochabamských tropů, který je nejvyšším pěstitelským orgánem v Bolívii a který se vyznačoval bojem pěstitelů proti vládní represí. Jetmarová (2013, s. 134) uvádí, že „... jako pěstitel koky a navíc jako angažovaný politický aktivista se Morales záhy začal dostávat do střetu s represivním aparátem státu. Byl vězněn, fyzicky atakován a přežil několik pokusů o atentát.“ Ve svém aktivismu podporoval tradiční užívání lístků koky a boj proti narkobyznysu. Prezidentem se stal v roce 2005, kdy ve volbách porazil svého předchůdce Gonzala Sánchez Lozada, který vedl krvavou represí vůči pěstitelům koky. MAS prosazovalo ukončení Lozadovy represe, čímž si získal velkou pozornost voličů (Jetmarová, 2013).

3.1.3 Strana MAS (Movimiento al Socialismo)

Movimiento al Socialismo (MAS, Hnutí k socialismu) představuje od voleb v roce 2005 nejsilnější politickou stranu v zemi a také vládní stranu. Strana původně vznikla jako nástroj pro reprezentování zájmů pěstitelů koky v Chapre. V druhé polovině 90. let vstoupila do celostátní politiky. Strana se zaměřuje především na pěstitelé koky a původní obyvatelstvo, sama sebe definuje jako hnutí stojící proti vnitřnímu kolonialismu a proti hegemonii západní kultury (Dýnková, 2013).

3.1.4 Postoj vlády a Moralese vůči církvi

V roce 2009 Morales veřejně označil katolickou církev za symbol evropského kolonialismu, a tudíž by měla z Bolívie vymizet. Dodal také, že církev bude kontrolována státem a její sféra vlivu bude zminimalizována, protože se nejedná ani o politickou či sociální instituci, ale o ryze tradicionalistickou instituci. Dle jeho slov měl stát kontrolovat všechny instituce a jejich příslušné role dle kubánského modelu (Panorama Cathólico Internacional, 2009).

V rámci nového vzdělávacího systému, který chtěl Morales implementovat, mělo dojít ke zrušení výuky náboženství ve veřejných i soukromých školách a mělo být nahrazeno nahrazeno výukou domorodých jazyků. Hned po tomto kroku měly být zrušeny náboženské festivaly a slavnosti v různých částech země. Např. slavnost Urkupiña¹⁸ a festival Gran Poder¹⁹, které Morales považuje za symboly evropského kolonialismu a ekonomického plýtvání nezbytné pro ty, kdo odmítají budování socialistického státu (Panorama Cathólico Internacional, 2009).

Evo Morales přijal katolickou výchovu od své matky a považuje se za katolíka. V médiích vyjádřil úctu vůči papeži Františkovi, především jako reakci na papežovu údajnou omluvu za utlačování bolivijských domorodců v době kolonialismu. Ocenil papežovu solidaritu a dodal, že „to je to, co nám dává cítit se katolíky.“ Jistý rozruch ovšem Morales způsobil, když v roce 2015 obdaroval papeže Františka na audienci v Bolívii kontroverzním křížem stylizovaným do podoby srpu a kladiva.

¹⁸Lokální katolická slavnost připomínající zjevení Panny Marie (*Virgen de Urkupiña*) ve městě Quillacollo, která se pravidelně koná na slavnost Nanebevzetí Panny Marie ve dnech 14.–16. srpna (MarianCalendar.org, nedatováno).

¹⁹Jinak také *Fiesta de Jesús de Gran Poder*, svátek slavený v hlavním městě Bolívie La Paz (LaPazLife.com, nedatováno).

Šlo o dílo španělského jezuita Luise Espinala²⁰ v jistém smyslu chápané jako symbol komunismu mimo symbol křesťanství. (BBC, 2015).

V roce 2009 se o církvi Morales vyjadřoval v kontextu Světového sociálního fóra, kterého se zúčastnil. Označil církev za hlavního nepřítele reforem, které chce jeho vláda nastolit, a proto je nutné církev nahradit. Ve světle sloganu fóra „*Jiný svět je možný*“ poznamenal, že pakliže je možný nový svět, je možná nová víra, nové náboženství a nová církev (ACI Prensa, 2009).

3.1.5 Náboženská svoboda v Bolívii

Svoboda náboženství je zakotvena v bolivijské ústavě, podle níž je stát nezávislý na náboženství a katolicismus tak od 7. února 2009, kdy byla tato ústava přijata, není oficiálním státním náboženstvím (U. S. Department of State, 2009a).

V červnu roku 2006 kardinál Julio Terrazas při nedělní bohoslužbě uváděl na pravou míru postoj církve vůči svému legislativnímu postavení v zemi. Mezi bolivijskými poslanci totiž docházelo k rozšiřování informací, že církev usiluje o statut oficiálního náboženství Bolívie. Proti tomu by bojovali po vítězství ve volbách. Církev však dle kardinála Terraza žádá pouze respekt vůči činnosti, kterou vykonává, nikoli statut státního náboženství. Ve své řeči podotkl, že sekularizace Bolívie může znamenat hrozbu pro fundamentální lidské právo svobodného věrovyznání (CNA, 2016c).

Ve zkoumaném období²¹ vláda prakticky a všeobecně respektovala svobodu náboženství. Příležitostně kritizovala náboženské i jiné skupiny, které se vyjadřovaly k politickým záležitostem a problémům. Sepsané dohody mezi římskokatolickou církví a bolivijskou vládou zformalizovaly podporu církvi ve vzdělávací, zdravotní a sociální sféře činnosti. I když vláda církvi poskytla limitovanou finanční podporu této činnosti, výdaje církve do těchto sfér své činnosti ztelně přesáhly danou vládní podporu (U. S. Department of State, 2009a).

Strana MAS dle katolického zpravodajství CNA (2006h) v roce 2006 zabrala **pozemek** náležící církvi kolem baziliky Panny Marie v městě Copacabana s odůvodněním,

²⁰ Umělec, novinář a básník, který byl v roce 1980 zavražděn příslušníky bolivijské pravicové diktatury pod vedením Garzía Mezy.

²¹ 1. 8. 2008 – 30. 6. 2009.

že jde o neproduktivní a nevyužitý pozemek církve. Údajně jistí příslušníci strany pozemek rozdělili na sedm menších a pokáceli na něm stromy (CNA, 2006i).

Téhož roku senátor Antonio Peredo (strana MAS) navrhl eliminovat počet **církevních svátků** jako svátků státních a označil jejich dosavadní počet za nadměrný. Dle CNA (2006h) chtěl ponechat jen svatý týden v době Velikonoc a Vánoce. Nakonec však byly ponechány všechny dosavadní svátky jako dny pracovního volna včetně slavnosti Těla Páně či Svátek všech svatých (Retira.eu, 2016).

3.1.6 Bolivijské školství a církve

Ministr školství Felix Patzi měl v úmyslu v roce 2006 nahradit v bolivijských školách povinnou výuku náboženství za volitelné kurzy historie jednotlivých náboženství (konkrétně indigenních, arabských náboženství a katolicismu) implementací reformy, která tuto změnu vymezuje. Pod záštitou Moralese označil novou formu vzdělávání za výlučně nekatolickou a sekulární. Nová forma vzdělávání měla respektovat spiritualitu a věrovyznání indigenních a původních bolivijských národů na základě komunitních a individuálních práv. Mluvčí biskupské konference ve věci vzdělávání Micaela Princiotta v reakci na ministra školství poznamenala, že jestliže Morales a vláda prosazuje práva indigenních obyvatel, stejná práva náleží vyznavačům katolicismu, kterých je v zemi 80% většina a kterým nejde ani tak o pozici státního náboženství jako spíše o všeobecný respekt (CNA, 2006e). Stejný názor vyjádřil i arcibiskup Tito Solari (CNA, 2006b). Po vyslechnutí kritiky biskupů Morales i Patzi prohlásili, že nakonec výuka náboženství nebude na veřejných státních školách rušena (CNA, 2006d). Disputace o náboženském vzdělávání v Bolívii dále pokračovaly na národním kongresu o vzdělávání v červenci 2006. Jeho výsledkem bylo schválení nové sekularizační reformy, jejíž implementace měla být okamžitá. Patzi dodal, že vláda skoncuje s „náboženským monopolem církve“. Arcibiskup Tito Solari označil toto jednání vlády za komunistické, protože během jednání nebyl ponechán žádný prostor pro vzájemný dialog (CNA, 2006a). Největší rozruch způsobilo Patziho tvrzení, že „vzdělávání v Bolívii je sekulární a pluralistické, protože respektuje spiritualitu každé kultury a náboženství, hlásá své vlastní hodnoty a odmítá jakákoli dogmata.“ (CNA, 2006c). Katoličtí studenti i rodiče požadovali odstoupení ministra Patziho. Podporu katolické církve v žádosti o rezignaci Patziho vyjádřili taktéž zákonodárci lokální a národní úrovně, stejně jako několik vzdělávacích institucí (CNA, 2006c).

Morales přirovnal chování církevních autorit k chování církve za dob inkvizice (Jamaica Observer, 2006). Na tento výrok reagoval bývalý prezident Bolívie Jorge Quiroga s tvrzením, že by se věc náboženství neměla politizovat a že výroky podobného ražení by neměly být na politické scéně prezentovány, protože nepřinášejí pozitivní důsledky (CNA, 2006g).

3.1.7 Osobní postoj autorky práce

Autorka bere na vědomí, že katolické vzdělávání mělo v Bolívii dlouhou tradici, školy mu byly přizpůsobené a většinová katolická populace byla na tento model zvyklá. Na druhou stranu vyvstává otázka, do jaké míry proběhla implikace tohoto řekněme všeobecně náboženského vzdělávání rovnoprávně. Jak mohlo fungovat školství, kde by pravděpodobně většina studentů (i jejich rodičů) volila spíše věrouku katolicismu než indigenních náboženství, na něž má být výuka zaměřena?

Autorka souhlasí s tvrzením bývalého prezidenta Quiroga, že by se komunikace mezi církevními a vládními autoritami neměla vyhrocovat a náboženství by se nemělo příliš politizovat. To platí jak pro katolické náboženství, tak i pro synkretická indigenní vyznání. Otázkou zůstává, do jaké míry by se tradiční směr díky Moralesově vládě zpolitizoval, pokud by církve neupozornila na svou roli ve vzdělání a politice.

Autorka se domnívá, že v případě Bolívie se dá mluvit o diskriminaci církve na politické úrovni, minimálně dle uvedených zdrojů se církve považuje za diskriminovanou. Hypotéza práce se tak potvrdila.

3.2 Ekvádor

Případová studie Ekvádoru bude zpracována podobným způsobem jako studie předešlá. Úvodní podkapitola bude krátkou charakteristikou politického systému a populace, další podkapitola bude zaměřena na osobu Rafaela Correa Delagada, hlavu ekvádorské levicové vlády, od níž autorka předpokládá opoziční postoj vůči církvi. Následně budou popsány případy konfliktu církve a vlády ve zkoumaném období, tj. 2008–2014.

3.2.1 Politický systém a populace

Politický systém je prezidentský, což znamená, že výkonnou moc republiky drží prezident volený přímou volbou. Tím je od roku 2007 Rafael Correa Delgado. Právní systém tvoří Čilský občanský zákoník (*Código civil chileno*) spolu s tradičním právem indigenních komunit. Poslední a aktuální ústava byla vydaná v roce 2008 (v platném znění z roku 2011). Národnostní složení²² tvoří z největší části mestici (71,9 %), montubiové²³ (7,4 %), amerindiáni²⁴ (7 %), běloši (6,1 %), afroekvádorci²⁵ (4,3 %), mulati (1,9 %), černoši (1 %) a ostatní (0,4 %). World Factbook vydaný CIA (2016c) považuje vysoký podíl indigenních obyvatel v populaci, venkovské obyvatelstvo a smíšená etnika za jednu z příčin vysoké míry chudoby a příjmové nerovnosti v Ekvádoru.

Co do náboženského složení Ekvádor disponuje 74% podílem katolíků a 10,4% podílem evangelíků. Zbýlých 6,4 % populace jsou další náboženství a denominace (mormoni, buddhisté, židé, spiritualisté, muslimové, hinduisté, vyznavači domorodých a afroamerických náboženství, letniční denominace) a 1,2% část populace tvoří sekta svědků Jehovových. Zbytek obyvatel se dle CIA World Factbooku (2016c) považuje za ateisty (7,9 %) a agnostiky²⁶ (0,1 %).

²² Dle výzkumu CIA v roce 2010.

²³ Mesticové žijící v pobřežních oblastech.

²⁴ Domorodí Američané, jejichž předkové pravděpodobně přišli z Asie. (Arnaiz-Villena et al., 2010)

²⁵ Ekvádorci se západoafrickými kořeny.

²⁶ *Agnosticismus* podle Lemaître, Sot a Quinson (2002) odmítá možnost poznání Boží přirozenosti, ale zároveň odmítá možnost důkazu neexistence Boha. Tzn. *agnostik* je člověk, který nevěří a zároveň nepopírá existenci Boha.

3.2.2 Rafael Correa

Dle Jamese Northa (2015) v době dokončení Correových studií byla ekvádorská politika nestabilní – během 10 let se vystřídalo sedm prezidentů. Stal se prezidentem v roce 2007 a od té doby byl dvakrát znovu zvolen. Human Rights Watch (2015) ve své výroční zprávě zaznamenává v období roku 2014 určité Correovo zaujetí vůči opozici pomocí taktik, které obsahovaly „...*trestní stíhání a správní sankce vůči kritickým novinářům a médiím a agresivní snahy zdiskreditovat obhájce lidských práv v této zemi.*“ Údajně potlačoval poklidné demonstrace ekvádorských neziskových organizací, které usilují o práva indigenních obyvatel a práva environmentálního charakteru. Autorka z tohoto vyvozuje Correovo zaujetí spíše vůči indigenní menšině obyvatel a obecně vůči těm, kdo s ním nesouhlasí, než vůči katolíkům. James North (2015) uvádí, že je Rafael Correa silně ovlivněný *teologií osvobození*, což je koncept rozvoje a směr, který vznikl v Latinské Americe v katolickém prostředí. Je úsilím církve o vysvobození lidí z utlačování a chudoby v síle evangelia (Campolo, 2008).

3.2.3 Náboženská svoboda

Server Persecution.org (2008) mluví o vandalismu způsobeném na církevním majetku v důsledku reakce církevní opozice na některé z článků nově navrhované ústavy. V přístavním městě Guayaquil údajně došlo k svatokrádeži eucharistie, kdy skupina lidí vešla do kaple a znesvětila eucharistii²⁷ poplíváním a pošlapáním. Byl to již několikrát případ vandalismu ze strany zastánců socialistické strany jako odplata za kritiku nové ústavy ze strany katolickou církví. Další podobná znesvěcení proběhla v kostele Svaté trojice v Nobol a v kostele Svaté Večeře v Guadaquil.

Arcibiskup Antonio Arregui Yarza z Guadaquil obdržel několik výhrůžek smrti (Sanahuja, 2008; taktéž HazteOir, 2008), stejně jako pro-life aktivista Amapado Medina.

Konkrétně zástupci církve nesouhlasili s ustanoveními, která by povolila potraty a homosexuální sňatky stejně jako s ustanoveními, která koncentrují veškerou moc do prezidentových rukou. Oficiálně se církev rozhodla nezasazovat se a nevystupovat

²⁷ Nejsvětější svátost, chléb, jehož podstata je na základě Kristových slov, a víry věřících v tato slova, proměňována v Kristovo Tělo a Krev. Děje se tak při ústřední části mše svaté, následně se eucharistie věřícím podává a v kostelech dále bývá ponechávána ve svatostánku. Eucharistie je tajemstvím katolické víry a jde o velmi posvátnou a katolíky uctívanou záležitost (poznámka autorky).

proti ústavě, ale biskupové nabídli věřícím vedení a diskuzi v otázkách kontroverzních částí ústavy, tj. těch, která dle jejich uvážení nejsou v souladu s katolickým učením.

Arcibiskup Arrequi²⁸ označil způsob vyjádření o potratech v návrhu ústavy za dvojznačný. Vytkl, že nová ústava jasně nedefinuje počátek života při početí, a že neoznačuje rodinu jako svazek mezi mužem a ženou a spíše zohledňuje netradiční typ rodin (Ertelt, 2008; Open Doors 2008).

Dokument mluví o *reprodukčních právech*, klíčovém pojmu pro potraty v legislativních dokumentech. Právo nenarozeného dítěte je tedy v dokumentu bráno v potaz, ale nemluví o počátku života dítěte bezprostředně po početí. Dokument tak dle arcibiskupa ponechal prostor pro předčasná ukončení života nenarozených dětí (Ertelt, 2008).

V reakci na nesouhlas představitelů církve s těmito právními dokumenty Correa odrazoval mladé lidi od naslouchání biskupům, kteří vyzývali veřejnost k volbě zodpovědnosti v referendu o přijetí nové ústavy. Biskupové zároveň nabízeli určitou formu vzdělávání o problematických aspektech ústavy, které nejsou v souladu s katolickým učením. Correa ve svých výrocích narážel na biskupy jako na někoho, kdo brzdí stát v rozvoji kupředu demokratické a konstitucionální změně (CNA, 2006f). Námitky vůči nové právní úpravě vznesli také představitelé protestantských církví. Konkrétně pastoři Francisco Loor a Nelson Zavala označili jisté části za nemorální (World Watch Monitor, 2008).

Zástupci vlády včetně Correy ostře kritizovali lídry církví za jejich vlivné pozice a obvinili nejmenované kněze za rozšiřování zavádějících informací ve svých kázáních o ústavních dokumentech. Augusto Barrera, koordinátor mezi výkonným a konstitučním shromážděním, text ústavy označil ve věci potratů a pojetí práva nenarozených za srozumitelný. Mínil, že text jednoznačně nehájí potraty, svým vymezením chrání život a ustanovuje péči a ochranu života od samého začátku, tj. početí (World Watch Monitor, 2008). Neshoda mezi vládou a zastupiteli církve měla dle Persecution.org (2008) za následek výše zmíněné nenávistné projevy, hrozby a vandalismus.

Obecně zpráva U. S. Department of State (2009c) z roku 2009, tedy vypovídající o situaci v roce 2008, nezaznamenala žádná zadržení náboženských vězňů, žádné případy nucené konverze k opačné víře, žádné případy sociálního obtěžování nebo diskriminace

²⁸Celým jménem Antonio Arrequi Yarza, v letech 2003–2015 arcibiskupem v Guadaquil, prezident ekvádorské biskupské konference (Catholic-Hierarchy, 2015).

založené na náboženském vyznání, názoru či praxe. Zpráva dále mluví o stížnostech ekvádorských katolíků na vládní omezení dostupnosti Galapágů, která způsobila problémy pro zahraniční misionáře a klérus, kteří tak nemohli plně sloužit obyvatelům Galapág, jejichž počet se pohybuje kolem 14 500 lidí vyznávajících katolickou víru (což je 0,13% podíl počtu ekvádorských katolíků). Dle Merrimana (2009) však jde o problém environmentálního charakteru, který není snadno řešitelný.

Některé nekatolické náboženské skupiny vyjadřovaly nesouhlas s údajnými výhodami²⁹ katolické církve, ač katolicismus (ani žádné jiné náboženství) není státním náboženstvím. V roce 1937 uzavřela vláda se Svatým stolicí smlouvu *Modus Vivendi*, která garantuje katolické církvi privilegia, jako např. oficiální cestovní pasy pro klérus a státní financování farností a škol. Nekatolické denominace kritizovaly, že peníze z daní financují výlučně katolické projekty a projekty jejich organizací takovou podporu postrádají (U. S. Department of State, 2009c).

Zpráva U. S. Department of State (2015b) uvádí, že dle legislativy státní veřejné školy nesmí poskytovat náboženské vzdělání, na rozdíl od soukromých, které v tomto ohledu nejsou právně limitovány. Nejsou taktéž žádná ustanovení nebo regulace, které by podmiňovaly zakládání školních zařízení náboženskými skupinami.

Dle U. S. Department of State (2015b) nedošlo k žádným výrazným násilnostem vůči náboženským skupinám mimo antisemitická graffiti na zdech židovského supermarketu v Quitu. Co se katolicismu týče, vyskytly se stížnosti na verbální napadání kléru nebo lidí oděných v klerikách³⁰.

³⁰ Tradiční hábit typický pro určitý řád, řeholi nebo funkci v církevní instituci.

3.2.4 Shrnutí kapitoly

Hypotéza stanovena na základě rozhovoru s P. Ing. Mikem M.Id., od něhož bylo autorce doporučeno zkoumat vztah Correovy vlády vůči katolické církvi, jejímu majetku a školské činnosti. Je zde předpoklad neshod, roztržek a problémů na administrativní úrovni. Tato hypotéza se částečně potvrdila, především na případě neshod Rafaela Correa s biskupy ohledně ústavních článků a jejich nepřesností ve věci potratů, vůči kterým se církev jasně vyhranila. Sám Correa považoval reakci biskupů za přehnanou a sám se ztotožnil s názorem o ochraně lidského života již od početí. Autorka usuzuje, že danými zákony nechtěl zaútočit na něčí víru a souvislostí z ní vyplývajících.

Je však třeba brát v úvahu povahu zdroje, kterými jsou zpravodajské organizace monitorující světovou náboženskou perzekuci (Open Doors, CNA, Christian Solidarity Worldwide), stejně jako fakt, že zprávy U. S. Department of State (2009c, 2015b) se k danému problému nevyjadřovaly a další vážnější konflikty vůči katolické církvi nebyly zaznamenány. Stejně tak se vyplnila hypotéza v tom smyslu, že v Ekvádoru v současnosti neprobíhá konflikt, který by se dal považovat za perzekuci pro katolickou víru. Je potřeba taktéž zmínit stížnosti nekatolických skupin na zvýhodňování katolické církve, o které mluví ve zprávě U. S. Department of State (2009c). Tato informace totiž hypotézu vyvrací.

4 Případové studie pronásledování církve na příkladu Mexika a Kuby

V následující kapitole jsou sloučeny případové studie Mexika a Kuby v otázce pronásledování římskokatolických křesťanů. Je tak učiněno z důvodu podobné předpokládané míry perzekuce, kdy již nebude řeč o roztržkách a neshodách na diplomatické a politické úrovni tak, jak bylo u případů Bolívie a Ekvádoru, nýbrž se bude hypoteticky jednat o perzekuci na úrovni porušování lidských práv.

V případě Mexika bude řeč o perzekuci katolické církve ve 20. letech 20. století, kdy docházelo k pronásledování do důsledků mučednictví a násilností vůči vyznavačům katolické víry ze strany vlády Plutarca Callese. Autorka považuje za důležité zkoumat tuto etapu mexické historie z důvodu **možných následků na vztah vlády a nynější církve**. O tomto vztahu bude vypovídat podkapitola 4.1.4.

V problematice Kuby se autorka práce bude zaměřovat na perzekuci katolické církve ze strany komunistické vlády v letech 2008–2014 a zmíní taktéž represi vůči organizacím hájícím lidská práva. Konkrétně se bude jednat o restriktce a omezení uvalená na činnost hnutí Bílé dámy (*Damas en Blanco*), které s katolickou církví úzce spolupracuje. Autorka taktéž upozorní na zlepšení situace, které U. S. Department of State ve zkoumaných letech zaznamenala.

4.1 Mexiko

4.1.1 Vztah církve a vlády v první polovině 20. století

4.1.1.1 19. století

Nejhlubší kořeny konfliktu církve a vlády sahají až do dob kolonialismu, kdy docházelo k vnitřním konfliktům mezi monarchisty úzce spojenými s církví a republikány prosazující ideály Francouzské revoluce³¹. (Stewart, 2010)

Konec devatenáctého³² století se nesl v duchu reformy a posilování pozice církve. Roku 1876 se k vládě se dostal Porfirio Díaz, který se snažil stát stabilizovat spojenectvím s konzervativními a církevními kruhy. Taktéž ze strany církve došlo k usmíření se světskými představiteli, především díky papeži Lvovi XIII., který usiloval o pokojné vztahy mezi autoritami nejen v Mexiku a který se díky své encyklice *Rerum Novarum*³³ zasloužil o nové vnímání sociálního myšlení katolickou optikou. Církev disponovala majetkem, který zákon alespoň vyloženě nezapovídal, obnovovala kláštery, katolické sňatky a v řadách kléru rostl počet řeholníků. Význam v sebevědomí církve také mělo rituální papežské korunování Panny Marie z Guadeloupe „*Královnou Amerik*“³⁴. (Belucz et al., 2010).

³¹ Jedná se o trend *dekristianizace*, který započal ve Francii již v roce 1792. Docházelo k uzavírání kostelů a k ničení církevního majetku, kněží a řeholnice byly nuceny ke sňatkům. Nepokoje vyvrcholily v revolučním roce 1789 a v následujících letech byly tisíce kněží deportovány a vězněny na Guyaně a jiných francouzských ostrovech. Usmíření Francie a Vatikánu sice zredukovalo míru perzekuce, ale křesťanství ve Francii již nikdy nehrálo zásadní roli v politice, školství a veřejném životě. (Schirrmacher a Kurian, 2011).

³² Oslabení církve kvůli restrikcím ze strany vlády bylo v Mexiku zjevné již v 19. století. V 70. letech za vlády Sebastiana Lerdo de Tejada docházelo ke striktním antiklerikálním politikám a zásahům. Zahraniční členové řeholních řádů byli nuceni opustit Mexiko, byla zahájena reforma školství a katolická církev byla zbavena monopolu nad duchovní správou, neboť se v zemi rozšiřoval také protestantismus (Belucz et al., 2010).

³³ Vydaná 15. května 1891. Byla důležitým (a takřkajíc revolučním) dokumentem v otázkách sociálního učení církve. Všechny pozdější sociální encykliky na ni navazují a odvolávají se na ni. Encyklika je odpovědí na problémy, které byly důsledkem průmyslové revoluce (Martinková, 1996).

³⁴ 12. října 1895. Počátek mariánského kultu „*Indiánské matky Boží*“, při němž byli přítomni i domorodí indiánští obyvatelé, což se dá považovat za projev vzájemného respektu církve vůči indigenním obyvatelům a naopak (Belucz et al., 2010).

4.1.1.2 Ústava z roku 1917 a Calles u moci

V roce 1917 bylo ustaveno nové **antiklerikálně orientované legislativní zakončení**. Ústava navržená v městě Santiago de Querétaro dle biskupa Ricarda Ramireze (2012³⁵) způsobila v církvi následující jevy:

- Znárodnění církevního majetku
- Utlačování řeholních společenství a řádů
- Sekularizace hřbitovů, nemocnic a center sociálních služeb
- Zákaz bohoslužeb uvnitř kostelů³⁶
- Vyhnání jezuitů
- Deportace a uvěznění biskupů, kněží a řeholníků³⁷
- Vzdělávání poskytované výhradně laiky³⁸
- Ilegalita řeholních společenství a řeholních slibů jim příslušných
- Pokračování konfiskace církevního majetku.

Belucz et al. (2010) mluví také o všeobecném zákazu veřejného projevu náboženského smýšlení a odepření volebního práva pro klérus, který se též nesměl vyjadřovat k veřejným záležitostem. Církevní hodnostáři byli nařčeni z nadbytečného bohatství církve a ze zneužívání jejich vlivné pozice, což se stalo důvodem odchodu mnohých biskupů a arcibiskupů do exilu. (Belucz et al., 2010). Dá se tedy říci, že perzekuce římskokatolické církve v Mexiku probíhala již od roku 1917.

³⁵Jde o projev tohoto římskokatolického preláta na kongresu ANSH (*Asociación Nacional de Sacerdotes Hispanos*, ve volném překladu národní asociace hispánských kněží) v USA.

³⁶Někteří z vůdců mexických států vydali zákaz slavit nedělní bohoslužby a zádušní mše. Svěcená voda nesměla zůstat ve křtitelnicích a svátost smíření nemohla být udělována nikomu s výjimkou umírajících (Ramirez, 2012).

³⁷Belucz et al. (2010) vnímají odchod biskupů a kléru do exilu jako reakci na obvinění ze zneužívání svých pozic a autoritativní moci, kterému v této době čelili.

³⁸Slovo *laik* (z řec. *laikos*, týkající se lidu) dle Lemaître, Sot a Quinson (2002) nese význam toho, který nepatří ke kněžstvu. Dnes je role laiků v církvi (tzv. laický apoštolát) vzhledem k nedostatku kněží hojně rozvíjena prostřednictvím výuky náboženství, almužnictví na kolejích a lyceích. Dále mohou laici po dosažení potřebné úrovně teologického vzdělání vykonávat službu v liturgii, jako je např. předčítání liturgických čtení (*lektori*) nebo podávání svatého přijímání (*akolyté*). (Poznámka autorky.) Obecně pojem označuje člověka nezavěšeného v určitém oboru. (Lemaître, Sot a Quinson, 2002)

Cílem této ústavy bylo všeobecně eliminovat moc a vliv institucí, které ohrožovaly existenci a blahobyt státu. Katolická církev byla bez pochyb jednou z nich. Ústava uvalovala na církve restriktce, které se týkaly především kléru a katolického školství, jež představovalo zásadní funkční složku sociálního systému Mexika. Církev ve vzdělávání zaujímal takřka historickou roli, protože první katolické misie v Mexiku se orientovaly právě na školství. Církev kvůli nové ústavě ztratila nejen politickou moc, ale také vlastnictví pozemků, které byly zásadním bohatstvím církve. (Stewart, 2010)

V roce 1924 se k vládě dostal prezident Plutarco Ellias Calles, který se ve svém politickém postoji vyhraňoval nacionalistickým směrem a snahou a konstantní revoluci. Situace se skutečně vyhroutil v letech 1925–1926, kdy se uzavíraly kostely, ulicemi proudily demonstrující davy a značný rozruch také způsobilo zatčení a poprava kněze Miguela Pro v roce 1927.³⁹ (Belucz et al., 2010)

4.1.2 Povstání kristerů

Mezi Mexičany způsobilo nové legislativní ukotvení velké rozepře a vyhrocený konflikt vedl k povstání, tzv. *Cristiade*⁴⁰, která měla dvě hlavní strany. Na první z nich byli tzv. *cristeros* (v překladu „*Kristovi vojáci*“, dále kristeri⁴¹), do jejichž řad se postavili katoličtí laici i klérus. Vláda do boje proti kristerům zaangažovala tzv. *agraristas*, farmáře a podnikatele, kteří participovali ve vládních pozemkových reformách. Jejich účast v boji proti povstání fungovala jako platba vládě za nový pozemek (Mintzer, 2010). Schirmmacher a Kurian (2011) odhadují počet mučedníků zavražděných během *Cristiady* na 5 300 osob.

³⁹Jezuita Miguel Augustin Pro-Juaréz nelegálně sloužil v „*podzemní církvi*“ vykonáváním náboženských obřadů, které byly vládou zakazovány. V roce 1927 byl křivě obviněn z účasti na atentátu na Callese, uvězněn a následně popraven zastřelením. V roce 1988 byl blahoslavený papežem Janem Pavlem II. (WebMii.com, nedatováno).

⁴⁰Ve španělském originále „*La Cristiada*“, jinak také „*La Guerra Cristera*“ nebo „*Guerra de los Cristeros*“ (poznámka autorky).

⁴¹Tento počeštěný výraz také používají Belucz et al. (2010).

4.1.3 Kristerská diaspora a emigrace

Emigrace mexických obyvatel do Spojených států zesílila koncem 20. let 20. století, jakožto nová vlna emigrace, exilu a uprchlictví z válkou zničených oblastí. Jak válka pokračovala, celá města ve středním Mexiku se vylidnila a města napříč Spojenými státy se naplnila emigranty, kteří začali veřejně upozorňovat na kristerovskou kauzu. (Young, 2012)

Důsledkem imigrace kristerů bylo přenesení konfliktu za hranice Mexika. V mnohých městech⁴² docházelo po roce 1927 k náboženským pochodům a demonstracím pořádaným mexickými farnostmi a komunitami, které tímto způsobem vyjadřovaly nesouhlas s antiklerikálními ustanoveními vlády. (Young, 2012)

Young (2012) uvádí, že kristerská mexická diaspora zahrnovala pracovní migranty, kněze v exilu, řeholníky a řeholnice, laiky a vojáky, kteří vzájemně spolupracovali ve veřejných i soukromých aktivitách (pochody a demonstrace, formování asociací a organizací, kolaborace s politickými i církevními vůdci, zbrojní obchod, ...). Je potřeba uvést na pravou míru, že ne všichni emigranti této doby se identifikovali s katolickou stranou konfliktu a perzekucí sebe samých jako katolíků. Někteří z imigrantů ve Spojených státech dokonce vyjádřili podporu antiklerikálním reformám a jiní zaujímali vůči problému neutrální postoj.

⁴² San Antonio, El Paso, Los Angeles.

4.1.4 Náboženská svoboda v letech 2008–2014

Předchozí kapitola se zabývala situací náboženské svobody a konfliktu církve s vládou. V následující části této případové studie se autorka bude snažit zodpovědět, do jaké míry je v Mexiku porušovaná náboženská svoboda v případě křesťanů a jestli je **agresorem** vůči křesťanům opět **vláda**, jako tomu bylo době *cristiady*. Nejdříve však autorka objasní **legislativní postoj** Mexika vůči náboženské svobodě.

4.1.4.1 Legislativní zakotvení náboženské svobody

Obecně je náboženská svoboda v Mexiku garantována ústavou, konkrétně článek 24 mexické ústavy (U. S. Department of State, 2010a; 2010c; 2012; 2013b; 2014b; 2015c) garantuje jedinci svobodu vyznání jeho náboženského přesvědčení a svobodu vykonávat preferovanou náboženskou praxi. Vláda je sekulární a ústava garantuje oddělení církve a státu. Ústava zabraňuje členům kléru **vykonávat veřejný úřad**, obhajovat stranické zájmy, podporovat politické kandidáty, stavět se proti státním institucím a právu. Činnost řeholníků ve veřejných institucích jako jsou nemocnice nebo věznice nejsou zákonem ani podporovány ani zakazovány.

Federální vláda koordinuje náboženské záležitosti skrze Ministerstvo vnitra, ale většina států má specifické úřady⁴³ zodpovědné za náboženské záležitosti. Všechny náboženské budovy postavené později než v roce 1992 jsou považovány za národní dědictví vlastněné státem a osvobozené od daní. Budovy starší roku 1992 jsou majetkem náboženské instituce, která ji postavila. Náboženské skupiny nemohou spravovat svá média a k vysílání náboženského obsahu veřejná média potřebují vládní svolení (U. S. Department of State, 2015c).

Mexiko bylo v letech 2008–2014 považováno za nejnebezpečnější stát Latinské Ameriky pro katolické kněze i evangelikální pastory. Během roku 2013 došlo k pěti případům **vražd katolických kněží a seminaristů** (U. S. Department of State, 2015c). Násilí vůči křesťanským společenstvím se v Mexiku děje především ze strany **kriminálních skupin**, jejichž počet i pole působnosti dle CSW roste (tamtéž). Církev a její autority totiž dle Christian Solidarity Worldwide (2012) představují hrozbu pro zájmy a cíle těchto skupin. Někteří kněží čelili početnějším případům diskriminace a obtěžování, jako byly pokusy o vydírání, výhrůžky smrti a zastrasování (U. S. Department of State, 2014b; 2015b).

⁴³ Chiapas, Guerrero a Nuevo León mají své podřadné sekretariáty pro náboženské záležitosti (U. S. Department of State, 2015c).

Co se dále týče případů náboženské netolerance římskokatolické církve, zpráva U. S. Department of State (2012) z roku 2011 zaznamenává výskyty **vandalismu na církevních budovách**, zničení ikony v národní katedrále během Velikonoc a **napadení webové stránky** mexické biskupské konference. Dále však již neuvádí konkrétní původce těchto útočných tendencí.

Důležitý poznatek ohledně náboženské netolerance v Mexiku je situace na jihu země, konkrétně ve státech *Chiapas*, *Oaxaca* a *Yucatán*, kde značný podíl obyvatelstva praktikuje „*ideologický mix*“ **katolicismu⁴⁴ se synkretickými náboženstvími**. Ze strany této náboženské skupiny zaznamenávají zprávy U. S. Department of State (2010a; 2010c; 2012; 2013b; 2014b; 2015b) značný počet případů netolerance vůči evangelikálním skupinám, které ve svém občanství podléhají lokálním úřadům a jsou vedeny tradicionalistickými katolíky. Evangelikálům⁴⁵, kteří odmítali účast na katolických slavnostech nebo na ně finančně nepřispívali, byla například odňata dodávka vody⁴⁶, dále jim byly stanoveny peněžní pokuty⁴⁷ nebo byli vyhnáni z místa komunity, kterou obývali. Čelili výhrůžkám smrti, ztrátě jejich komunitních práv i ničení soukromého majetku⁴⁸ (U. S. Department of State, 2010a; 2010c).

⁴⁴Všechny uvedené reporty mluví o původcích těchto útoků jako o katolících („*catholics*“), ale autorka považuje za důležité rozlišovat tuto skupinu *katolických tradicionalistů* obývajících jih země a katolických autorit v ostatních regionech Mexika, kde dochází k jejich perzekuci, avšak ne ze strany lokálních vlád, ale ze strany skupin organizovaného zločinu. Ty jsou samy o sobě problémem, protože útočí na různé skupiny obyvatel včetně katolických kněží. Církev a její autority dle CSW (2015) představují hrozbu pro zájmy a cíle těchto skupin.

⁴⁵Tj. členům jiné křesťanské denominace než katolické církve (poznámka autorky).

⁴⁶V lednu 2009 byla 74 evangelikálním rodinám odpojena voda v Tuxtla Gutierrez, Chiapas (U. S. Department of State, 2010a).

⁴⁷Starosta ze San Felipe Orizatlán udělil pokutu 900 \$ muži, jehož rodina odmítla zaplatit příspěvek na katolické slavnosti ve výši 9 \$ (U. S. Department of State, 2010c).

⁴⁸Katoličtí tradicionalisté podpálili 19 domů evangelikálů kvůli tomu, že konstantně odolávali konverzi ke katolické víře (U. S. Department of State, 2013b).

4.1.5 Shrnutí kapitoly a osobní postoj autorky práce

Autorka se zamýšlí nad myšlenkou Thomase Schirrmachera a George Kuriana (2011), který mluví v případě Mexika o tzv. ateistickém zakořenění (*atheistic grounding*), jímž míní fakt, že kristerské povstání velice úzce souviselo se spory o půdu mezi vládou a církví, která disponovala velkými pozemky. Je tedy diskutabilní, do jaké míry byly perzekuční záměry vlády náboženské a bylo napadeno věrovyznání kristerů a kdy byl motivem majetek církve, za kterou bojovali a umírali. Nelze však popřít, že církev smrt bojovníků *cristiady* cítí jako smrt podstoupenou pro víru v Krista, tedy jako mučednickou smrt.

Autorka považuje za **perzekuci** případy násilí a vražd náboženských vůdců církve na počátku tohoto tisíciletí, které jsou pravděpodobně motivovány snahou redukovat jejich vliv a moc v rámci určitého regionu nebo území. Případy vandalismu na kostelích a napadání církevních webů autorka vyhodnocuje spíše jako **provokaci** ze strany neznámých agresorů, která se nedá nazývat ani diskriminací, spíše tendencí k náboženské netoleranci.

Nábožensky motivované konflikty a diskriminace evangelikálů ze strany katolických tradicionalistů probíhají lokálně, přesto je autorka považuje za **důležitý aspekt náboženského klimatu v zemi**. Jak již bylo zmíněno, římskokatolická církev má ve zkoumaných zemích silnou a historicky podmíněnou pozici, která též může mít tendence k agresivitě vůči ostatním denominacím, které ohrožují tuto silnou pozici.

4.2 Kuba

4.2.1 Politický systém a populace

Kuba je komunistickým státem, v jehož čele je prezident, který je zároveň vůdcem vlády. Aktuálně je jím generál Raúl Castro Ruz, který byl zvolen nepřímou volbou, při níž získal 100 % hlasů v únoru 2008. Kubánská komunistická strana (*PPC, Partido Comunista de Cuba*) výrazně marxisticko-leninistického ražení je jedinou legální stranou v politické sféře. V etnickém složení⁴⁹ převažují běloši (64,1 %), mestici (26,6 %) a černoši (9,3 %). Než se Raúl Castro chopil moci, v náboženské většině (85 %) byli katolíci a menšinu zaujímal protestanti, svědci Jehovovi a vyznavači santerie⁵⁰.

4.2.2 Náboženská svoboda a perzekuce církve

Kubánská ústava disponuje právem občanů vyznávat a praktikovat libovolnou náboženskou víru v mezích respektu vůči právu, avšak v právu i praxi vláda uvaluje restriktce na náboženskou svobodu v zemi. Ústava z roku 1992 deklaruje Kubu jako **sekulární stát**, tzn., separuje stát a církve jako dva na sobě nezávislé subjekty. Vláda neupřednostňuje žádné z náboženství ani církví, a veškerá interakce s nimi je vedena přes Úřad pro náboženské záležitosti ústředního výboru kubánské komunistické strany⁵¹ (dále **OAAR**, *Oficina de Asuntos Religiosos del Comité Central del Partido Comunista de Cuba*), který zároveň veškerou náboženskou činnost v zemi **kontroluje** a ve prospěch státní moci **omezuje**. Oficiálním záměrem této strany je podporovat dialog vlády a náboženských institucí, ale značná část z těchto institucí věří, že je OAAR jen **nástrojem k šíření státní moci** (U. S. Department of State, 2010b).

K tomu, aby mohla církve vykonávat veškeré (tj. legální) aktivity, musí být **vedena v Registru asociací** (*Registry of Associations*) Ministerstva spravedlnosti. Tehdy obdrží oficiální **povolení vycestovat** do zahraničí, přijímat v zemi **zahraniční příslušníky církve** a **pořádat shromáždění a bohoslužby** v oficiálně schválených kostelech nebo

⁴⁹ Výzkum CIA z roku 2012.

⁵⁰ Náboženství, které má kořeny v západní Africe.

⁵¹ Špan. *Oficina de Asuntos Religiosos del Comité Central del Partido Comunista de Cuba* (OAAR), ang. Office of Religious Affairs of the Central Committee of the Cuban Communist Party (ORA). Dále bude v práci užít španělský ekvivalent, tedy OAAR.

místech. Naopak neregistrované náboženské instituce a jejich činnost je nelegální a riskují uzavření jejich příslušných míst k setkávání (kostelů). Snadné taktéž není získat povolení k **rekonstrukci** již vystavěných **kostelů**, ač se situace v tomto ohledu zlepšila a zpráva U. S. Department of State (2010b) uvádí mírný nárůst schválených rekonstrukcí kostelů.

Kuba v roce 2008 podepsala **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** (*International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR*), který garantuje v článku 18 svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Stejně tak kubánská vláda podepsala (avšak neratifikovala) **Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech** (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR*), čímž se zavázala k jeho dodržování a nese za tento závazek odpovědnost (U. S. Department of State, 2009b).

Zprávy U. S. Department of State uvádí následující **případy náboženské diskriminace** a netolerance ze strany vlády. Pro stručnost a přehlednost je uveden následující výčet těchto projevů:

- Zákaz náboženského vzdělávání ve školách různého druhu včetně církevních škol (U. S. Department of State, 2009c).
- Odrazování lidí od konverze ke katolicismu (U. S. Department of State, 2010b).
- Zadržení a věznění církevních autorit (tamtéž).
- Konfiskace neregistrovaných budov (tamtéž).
- Komplikované vydávání povolenek k výstavbě kostelů a k rekonstrukci již postavených církevních budov (U. S. Department of State, 2009c; 2010b) a povolenek k organizaci procesí a slavností.
- Komplikované vydávání cestovních víz a návštěvy zahraničních církevních představitelů v zemi (tamtéž).
- Zákaz diskuse a vyjadřování se k politickým záležitostem (tamtéž).
- Křivá obvinění a podezření ze zločinů osob pro jejich náboženské aktivity mimo kostely (U. S. Department of State, 2009c a 2013a).
- Omezování publikační činnosti církví (U. S. Department of State, 2010b; 2013a).
- Diskriminace křesťanů v oblasti zaměstnanosti (vzdělávání, média, policie, armáda a státní složky). (U. S. Department of State, 2009c; 2010b; 2013a.)

OAAR v roce 2014 oznámil, že každá z denominací může spravovat pouze jeden bankovní účet a církvím již není dovoleno spravovat **svoje finance nezávisle**. Kontrola bank vládou znamená větší moc vlády nad regulací a zmražením účtů nevyhovujícím denominacím a náboženským skupinám (U. S. Department of State, 2015b).

4.2.3 Represe lidsko-právních aktivistů a vězni svědomí

Zprávy U. S. Department of State (2014a, 2010b, 2015a) mluví o opakovaných násilnostech ze strany vlády vůči aktivistům za lidská práva.

4.2.3.1 Dámy v bílém (Las Damas en Blanco)

Jedním z těchto hnutí⁵² je hnutí Dam v bílém (*Las Damas en Blanco*). Jedná se o manželky a příbuzné tzv. *vězňů svědomí* zadržovaných v březnu 2003 v rámci tzv. *Černého jara*⁵³, kdy došlo k jejich zadržení⁵⁴ z důvodu jejich nesouhlasu s vládními idejemi. Jednalo se o novináře, knihovníky, aktivisty či členy liberální strany (*Partido Liberal Nacional de Cuba*) a také o manžely, bratry a příbuzné těchto žen. 84 osob bylo odsouzeno průměrně na 20 let odnětí svobody. Zakladatelkou hnutí je Laura Pollan, která zemřela 14. listopadu 2011 a navzdory její smrti a vzrůstající vládní represi hnutí stále existuje. Nynější prezidentkou je spoluzakladatelka hnutí Berta Soler (Humans Rights Action Unit, 2013).

U. S. Department of State (2015a) ve zprávě z roku 2014 uvádí, že členkám hnutí byl zamezen vstup do kostelů na nedělní bohoslužby, po kterých se konaly pravidelné pochody tichých protestů, kdy bílé oděné ženy s liliemi v rukou procházely ulicemi Havany. Během roku 2013 došlo k minimálně 130 incidentům, kdy členky hnutí Bílých dam a jiní lidsko-právní aktivisté byli zadrženi na několik hodin v době nedělních bohoslužeb. Během zadržení byly podrobeny násilnému a zastrašovacímu jednání ze strany policie a pro-režimových aktivistů, tzv. *actos de repudio*. Téhož roku hnutí převzalo v Bruselu Sacharovovu cenu za svobodu myšlení⁵⁵. Hnutí se zasloužilo o upoutání mezinárodní

⁵³ Kubánská vláda obvinila zadržené z kolaborace se zahraničními silami proti vlasti (*actividades conspirativas*) skrze jejich kontakt s Jamesem Casonem, hlavou zájmové sekce USA v Havaně (*US Interest Section in Havana* – z ang. volně přeloženou autorkou). Při návštěvě kubánského parlamentu v roce 2002, se následně setkal s členy opozice ve své rezidenci a při setkání ostře kritizoval Fidela Castra. (Human Rights Action Unit, 2003)

⁵⁴ Při soudních procesech téměř neměli šanci obhajoby, jelikož jejich právníci byli obviněni z kolaborace se zahraničím, přičemž obvinění ve skutečnosti neznali ani nikoho z ambasád (pozn. autorky).

⁵⁵ Cena byla Bílým damám udělena již v roce 2005, ale kvůli komplikovanému získání cestovního pasu a následné cestě do Evropy ji Berta Soler převzala v únoru 2013 (Human Rights Action Unit, 2005)

pozornosti na represii vůči kubánské opozici a na porušování lidských práv i přes omezená vysílání kontrolovaných kubánských médií a internetu.

Je potřeba uvést, že toto hnutí nefunguje ryze za **náboženským účelem**, ač úzce **spolupracuje s kubánskou římskokatolickou církví** především ve vyjednávání s vládou ve věci propuštění politických vězňů. Skupina je pronásledovaná (zamezení účasti na bohoslužbách a jejich neklidný průběh) spíše pro její politické a lidsko-právní motivy, než ryze náboženské, avšak nelze popřít, že jsou této skupině kladena jistá omezení ve vykonávání jejich náboženské praxe.

4.2.3.2 Movimiento Cristiano Liberación

Další kubánská organizace zaměřená na boj proti lidským právům je *Movimiento Cristiano Liberación*, která v roce 2014 získala nominaci na Nobelovu cenu míru ze strany španělských, norských a uruguayských politiků. (Movimiento Cristiano Liberación, 2016).

Hnutí založil v roce 1989 katolický aktivista za lidská práva Oswaldo Payá s vizí **mírového a demokratického procesu změny** na Kubě ve světle křesťanské demokracie a sociální spravedlnosti. Při událostech *Černého jara* došlo k zatčení zastánců *projektu Varela*⁵⁶, jehož autorem byl právě Oswaldo Payá (Amnesty International, 2003).

4.2.4 Postupné zlepšování situace

Zprávy U. S. Department of State (2013a; 2014a; 2014b; 2015a) každoročně mimo zaznamenané případy náboženské netolerance informují o zlepšení, které církve a kubánská lidsko-právní hnutí zaznamenala.

Zpráva U. S. Department of State (2013a) z roku 2012 mluví o **zlepšení vztahu mezi katolickou církví a vládou** díky kardinálovi Jaime Ortegovi, kterému se podařilo vyjednat **propuštění části politických vězňů** a zasadil se o volnou a vládními silami nekontrolovanou účast lidsko-právního hnutí *Bílých dam* na mších v Havaně.

⁵⁶ Petice žádající referendum, kde se mělo hlasovat o reformě usilující o větší politické a ekonomické svobody včetně amnestie pro politické vězně. Organizátoři projektu získali 10 000 podpisů petice pro realizaci referenda. Zatímco aktivisté na podporu projektu byli zatýkáni a zbavováni majetku bezpečnostními vládními agenty, Oswaldo Payá během několika měsíců získal povědomí v mezinárodní komunitě. V roce 2002 získal Sacharovovu cenu Evropské unie a v únoru téhož roku uskutečnil návštěvu 10 zemí, při kterých se setkal s papežem a premiéry Španělska, Mexika a České republiky (Amnesty International, 2003).

Lépe se také daří denominacím, které jsou oficiálně schválené a registrované⁵⁷ vládou (U. S. Department of State, 2014a).

Příležitostí k povzbuzení kubánských katolíků byla **návštěva papeže Benedikta XVI.** ve dnech 26.–29. března 2012 při příležitosti 400. výročí objevení ikony Panny Marie Milosrdné z El Cobre⁵⁸ (Rainsford, 2012). Dle zprávy U. S. Department of State (2014b) z roku 2013 však bylo **uvězněno minimálně 200 aktivistů za lidská práva** během papežovy návštěvy, aby se nemohli účastnit bohoslužeb.

Dále církve během roku 2013 uvedly vzrůstající snahu OAAR změnit vnitřní struktury, statuty a právní ustanovení tak, aby byly snadněji a ve větším rozsahu kontrolovatelné vládou (U. S. Department of State, 2015a). V roce 2013 vymezila vláda prostor Kubánskému sněmu církví⁵⁹ (*CIC*, špan. *Concilio* nebo také *Consejo de Iglesias de Cuba*, ang. *Cuban council of Churches*) pro **pravidelné rozhlasové vysílání** v neděli brzy ráno. Během Velikonoc a Vánoc si kubánští katolíci mohli vyslechnout kardinálovo kázání na programech státního vysílání (U. S. Department of State, 2014a).

Během roku 2013 se také zmenšila potřeba vydávat vládní povolení (tzv. „*bílá karta*“) k vycestování náboženských představitelů do zahraničí, což se u některých z nich stalo po prvé. (U. S. Department of State, 2015a).

4.2.5 Shrnutí kapitoly

Z uvedených zdrojů se dá usuzovat, že perzekuce katolické církve na Kubě probíhá nejen na administrativní a politické úrovni. Je motivovaná ryze ideologicky, poněvadž Kubánská komunistická strana usiluje o udržení kontroly nad veškerými subjekty, které by mohly ohrožovat její moc v zemi. Autorka práce považuje Kubu za nejproblematictější vybraný zkoumaný region a troufá si ji označit za zemi

⁵⁷ Mimo katolickou církev se jedná např. o baptisty, letniční hnutí, presbyteriány, episkopální církve a metodisty (U. S. Department of State, 2014).

⁵⁸ *Virgen de la Caridad del Cobre*, patronka Kuby. Při hlavní mši mezi zúčastněnými katolíky, z nichž byli někteří zadrženi pro projevený nesouhlas s režimem, byl také Raúl Castro. Členové opozice uvedli, že desítky disidentů byly zadrženy, aby se slavností nemohly zúčastnit. BBC (Rainsford, 2012) uvádí zatčení muže, který před začátkem mše v davu shromážděných křičel „*Pád komunismu!*“.

⁵⁹ Volně přeloženo autorkou. Jedná se o subjekt shromažďující církve vyznávající Ježíše Krista podle svatých písem Nového a Starého zákona. Byl založen v roce 1941 jako Kubánský sněm evangelických církví (*Cuban Council of Evangelical Churches*), později přejmenován na Kubánský ekumenický sněm (*Cuban Ecumenical Council*) a v roce 1995 přijal současný název „*Kubánský sněm církví*“ (World Council of Churches, 2016).

s největší mírou potírání lidských práv v Latinské Americe. Děje se tak mimo jiné v problému politických vězňů a v represí aktivistů, kteří chtějí na tento problém poukázat a uvést v pohyb jeho řešení. Nejvýraznějším a násilným represím čelí hnutí Bílých dam (*Damas en Blanco*), které se dlouhodobě snaží o mírový proces demokratické změny a poukazovat na potírání lidských práv organizováním tichých protestů.

5 Závěr

Výzkum se soustředil na zpracování případových studií čtyř zemí latinskoamerického kontinentu. Výběr zemí byl pozměněn na základě rozhovoru s P. Ing. Milošem Mikem M.Id., který autorce práce pomohl lépe se zorientovat v problematice a poskytl relevantní rady. Hlavním cílem práce bylo analyzovat projevy náboženské perzekuce a porušování náboženské svobody ve čtyřech vybraných zemích. Tento cíl se podařilo vyplnit, avšak v takové míře, jakou dovoloval stanovený rozsah kapitol a bakalářské práce celkově.

Hypotéza, která předpokládala především **diskriminaci církve na socioekonomické a politické úrovni, omezení její činnosti a vlivu** v těchto zemích, byla s výjimkou případové studie Bolívie taktéž naplněna. Lze zde sice poukázat na nepřátelský postoj prezidenta Eva Moralese, zjevný z jeho výroků v roce 2008, ale také ze snahy o reformy školství, které měly budovat indigenní kulturu v Bolívii. To je fakt, díky kterému se církve v čase zkoumaného období považovala za diskriminovanou.

K podobným neshodám mezi církví a vládou docházelo taktéž v Ekvádoru mezi Rafaelem Correou a římskokatolickými biskupy ve věci zákona nepřesně definujícím ochranu života. Je však třeba vzít v potaz, že vztah Rafaela Correy vůči církvi je značně pozitivnější než ze strany Eva Moralese, jenž se sice považuje za katolíka, avšak ve své politické činnosti spíše tíhnul k indigenní tradiční kultuře. Tím spíše autorka práce považuje konflikt Rafaela Correa s církví za nedorozumění, které rozhodně nemá následky odpovídající náboženské perzekuci. Correovy motivy autorka nepovažuje za výrazně nesnášenlivé a ideologické. Zde se hypotéza o diskriminaci církve ze strany vlády v Bolívii nepotvrdila.

Hypotéza spojitosti mezi konfliktem církve a vlády v Mexiku v době *cristiady* a situací současné církve se nepotvrdila. Z uvedených zdrojů, především ze zpráv U. S. Department of State, vyšlo najevo, že původcem současných útoků na církve jsou skupiny organizovaného zločinu a nikoliv mexická vláda. Faktem, který autorka na počátku práce neočekávala, je, že lokálně dochází k mezináboženské netoleranci vůči protestantům ze strany tradicionalistických katolíků. V závěru je však nutno zhodnotit, že aktivita organizovaných kriminálních skupin v Mexiku je problémem, který nesouvisí pouze s nesnášenlivostí vůči církvím, ale obecně s potíráním lidských práv, praním špinavých peněz, obchodem s drogami, dětskou prací apod. Útoky těchto skupin na církve autorka

vyhodnocuje jako provokaci a tendenci k náboženské netoleranci, nikoli náboženské perzekuci.

Katolická církev na Kubě má na rozdíl od předchozích zemí již komplikovanější pozici. Veškerá její činnost je monitorována a kontrolována úřadem pro náboženské záležitosti kubánské komunistické strany (OAAR), čímž dochází k potírání práva **svobody pokojného shromažďování** uvedeného ve Všeobecné deklaraci práv a svobod (OSN, 1948) a v deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis Humanae* schválené II. vatikánským koncilem (Pavel VI., 1956). Namátkou vzpomenuté projevy perzekuce, jako je omezená publikační činnost církve či diskriminace katolíků v zaměstnání, vypovídají o tom, že perzekuce katolické církve na Kubě probíhá nejen na administrativní a politické úrovni. Hypotézu práce v této případové studii nejen naplňují, nýbrž přesahují.

Na základě jednotlivých závěrů lze usoudit, že perzekuce katolické církve a porušování náboženské tolerance v zemích kontinentu, který je považován za nejkatoličtější region na světě, je přítomna primárně na Kubě. V otázkách rozvoje a lidsko-právního diskurzu by tento problém neměl být opomíjen.

Literatura

1. BELUCZ, Denis, Markéta KRÍŽOVÁ, et al. Círky a mexický stát v 19. a 20. století. In: HINGAROVÁ, Vendula, Sylvie KVĚTINOVÁ a Gabriela EICHLOVÁ (eds.). *Mexiko: 200 let nezávislosti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-48-9.
2. ELSER, M., G. MURRER a S. EWALD. *Encyklopedie náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-719-2188-2.
3. MÁDR, Oto, ALBRECHTOVÁ, Ivana a Marie KYRALOVÁ (eds.). *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-711-3089-3.
4. JETMAROVÁ, Jana. *Bolívie: vzestup indigenní politiky a vláda Evo Moralese*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013. ISBN 978-80-7395-726-1. Dostupné také z: <http://levaperspektiva.cz/wp-content/uploads/2013/04/blvcz.pdf>
5. KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-856-0551-1.
6. LEMAÎTRE, Nicole, Véronique SOT a Marie-Thérèse QUINSON. *Slovník křesťanské kultury*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2002. ISBN 80-863-7941-8.
7. MARTINKOVÁ, Ludmila. *Sociální encykliky: 1891-1991*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-711-3154-7.
8. MERRIMAN, Scott A. *Religion and the state: An international analysis of roles and relationships*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2009. ISBN 15-988-4134-3. Dostupné také z: https://books.google.cz/books?id=cf3WCQAAQBAJ&pg=PA161&lpg=PA161&dq=religious+freedom+in+ecuador&source=bl&ots=WhvgC5a8wz&sig=BaA7RYP8RgnfkGLiE4KicbXp_Po&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi36Nj4tNHLAhVIMJoKHSqgCK0Q6AEIUjAH#v=onepage&q=religious%20freedom%20in%20ecuador&f=false
9. MEYER, Jean a Aurelio Garzón DEL CAMINO. *La Cristiada*. Mexico City, 1974.
10. RUSHING, Scott a George Thomas KURIAN. Martyrdom. *The encyclopedia of Christian civilization*. Malden, MA: Blackwell Pub. Ltd., 2011, s. 1429–1430. ISBN 9781405157629.
11. SCHIRRMACHER, Thomas a George Thomas KURIAN. Persecution (modern times). *The encyclopedia of Christian civilization*. Malden, MA: Blackwell Pub. Ltd., 2011, s. 1801–1808. ISBN 9781405157629.

Elektronické zdroje

1. ACI Prensa [online]. Evo Morales pide fundar "una nueva iglesia" para reemplazar a quienes lo critican. *ACI Prensa*, 2009 [cit. 2016-01-25]. Dostupné z: <https://www.aciprensa.com/noticias/evo-morales-pide-fundar-una-nueva-iglesia-para-reemplazar-a-quienes-lo-critican/>
2. Amnesty International. Cuba: Massive Crackdown on Dissent. *Amnesty International* [online]. 2003 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/documents/AMR25/008/2003/en/>
3. ARNAIZ-VILLENNA, A., C. PARGA-LOZANO, et al. The Origin of Amerindians and the Peopling of the Americas According to HLA Genes: Admixture with Asian and Pacific People. *Current Genomics* [online]. Bentham Science Publishers, 2010, **11**(2), 103-114 [cit. 2016-03-15]. DOI: 10.2174/138920210790886862. ISSN 13892029. Dostupné z: <http://www.eurekaselect.com/openurl/content.php?genre=article>
4. BBC. Morales crucifix gift to Pope Francis causes stir. *BBC: World News* [online]. 2015 [cit. 2016-01-25]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-33476140>
5. Catholic-Hierarchy.org. Archbishop Antonio Arregui Yarza. *Catholic-Hierarchy.org* [online]. 2015 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/barryar.html>
6. Christian Solidarity Worldwide. Colombia: Religious liberty and freedom of conscience. *Christian Solidarity Worldwide* [online]. 2013 [cit. 2014-01-12]. Dostupné z: <http://dynamic.csw.org.uk/article.asp?t=report&id=171>
7. Christian Solidarity Worldwide. Highest Number of Catholic priests killed globally [online]. 2015 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.csw.org.uk/2015/02/02/press/2459/article.htm>
8. Christian Solidarity Worldwide. Mexico Religious Freedom and Equality. *Christian Solidarity Worldwide* [online]. 2012 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.csw.org.uk/2012/10/01/report/172/article.htm>
9. CNA. Bolivian archbishop decries "Communist" actions of the government. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006a [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/bolivian_archbishop_decries_communist_actions_of_the_government/

10. CNA. Bolivian government to eliminate Catholicism from classrooms. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006b [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/bolivian_government_to_eliminate_catholicism_from_classrooms/
11. CNA. Bolivian president, education minister slam bishops. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006c [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/bolivian_president_education_minister_slam_bishops/
12. CNA. Cardinal Terrazas calls on Bolivians to defend right to practice their faith. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006d [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/cardinal_terrazas_calls_on_bolivians_to_defend_right_to_practice_their_faith/
13. CNA. Church leaders in Bolivia demand clarification from government on religious instruction in schools. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006e [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/church_leaders_in_bolivia_demand_clarification_from_government_on_religious_instruction_in_schools/
14. CNA. Ecuadoran president pushing young people to resist guidance from the Church. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2008f [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/ecuadoran_president_pushing_young_people_to_resist_guidance_from_the_church/
15. CNA. Ex-Bolivian president to defend religious instruction in schools at Constitutional Assembly. *Catholic News Agency* [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006g [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/exbolivian_president_to_defend_religious_instruction_in_schools_at_constitutional_assembly/
16. CNA. Government contemplates eliminating religious holidays in Bolivia: Ecuador [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006h [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/government_contemplates_eliminating_religious_holidays_in_bolivia/

17. CNA. Ruling Socialist party in Bolivia seizes lands surrounding national Marian shrine. *Catholic News Agency*, [online]. La Paz: *Catholic News Agency*, 2006i [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.catholicnewsagency.com/news/ruling_socialist_party_in_bolivia_seizes_lands_surrounding_national_marian_shrine/
18. DÝNKOVÁ, Hana. Komparace personalizovaného poměrného systému mimo Evropu Volební systémy Bolívie a Venezuely. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Mgr. Jakub Šedo, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/253341/fss_m/
19. EDMONDS, Amy. *Autoritarianism and the Catholic Church in America*. Waco, Texas., 2010. Dostupné také z: https://baylor-ir.tdl.org/baylor-ir/bitstream/handle/2104/7966/amy_edmonds_phd.pdf?sequence=1. Disertační práce. Baylor University. Vedoucí práce Jerold L. Waltman, Ph.D.
20. ERTELT, Steven. *Ecuador Constitution Proposal Under Fire From Catholic Church Over Abortion* [online]. LifeNews.com, 2008 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://archive.lifenews.com/int851.html>
21. HazteOir.org. Ecuador: *Estado de Persecución Religiosa*. [online]. HazteOir, 2008 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <http://www.hazteoir.org/noticia/ecuador-estado-persecucion-religiosa-13709>
22. Human Rights Action Unit. *HRAC documentation for AFET - DEVE - DROI joint meeting on 23 - 4 – 2013: Sakharov Prize Laureate 2005 Ladies in White at the European Parliament: Brussels*: Human Rights Action Unit, 2013. Dostupné také z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/dv/20130422_1damas_/20130422_1damas_en.pdf
23. Human Rights Watch. *World Report 2015: Ecuador: Events in 2014* [online]. New York, 2015 [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/ecuador>
24. International Criminal Court. *Rome Statute of The International Criminal Court* [online]. 1998 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf
25. Jamaica Observer. *Bolivia's Morales says Catholic Church leaders behaving like 'Inquisition'*. [online]. Jamaica Observer, 2006 [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.jamaicaobserver.com/news/109832_Bolivia-s-Morales-says-Catholic-Church-leaders-behaving-like--Inquisition

26. KAHN, Zoya. Bare Life, Indigenous Viscerality and Cholo Barbarity in Jesús Lara's. *TransModernity: Journal of Peripheral Cultural Production of the Luso-Hispanic World*. 2014, 16–39. ISSN 2154-1361.
27. LaPazLife.com. Fiesta del Gran Poder. *LaPazLife.com* [online]. Nedaťováno [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <https://www.lapazlife.com/fiesta-del-gran-poder/>
28. MarianCalendar.org. *Virgen de Urkupiña, Quillacollo, Cochabamba, Bolivia*. Marian Calendar [online]. Nedaťováno [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.mariancalendar.org/virgen-de-urkupina-quillacollo-cochabamba-bolivia/>
29. Movimiento Cristiano Liberación. *Nominación a Premio Nobel de la Paz 2013*. Movimiento Cristiano Liberación [online]. 2016 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://www.oswaldopaya.org/es/nominacion-a-premio-nobel-de-la-paz-2013/>
30. NORTH, James. *Why Ecuador's Rafael Correa Is One of Latin America's Most Popular Leaders*. 2015, The Nation. Dostupné také z: <http://www.thenation.com/article/why-ecuadors-rafael-correa-one-latin-americas-most-popular-leaders>
31. Open Doors. *Death Threats, Damages Hit Churches in Ecuador* [online]. Open Doors Canada, 2008 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.opendoorsca.org/content/view/700/>
32. OSN. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. New York: Organizace Spojených národů, 1966. Dostupné také z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinar.pakt-obc.a.polit_.prava_.pdf
33. OSN. *Všeobecná deklarace lidských práv a svobod* [online]. Paříž, 1948 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: http://www.nssoud.cz/zakony/deklarace_prava.pdf
34. Panorama Cathólico International. *La Iglesia Católica debe desaparecer de Bolivia, dice Evo Morales*. Panorama Cathólico International: [online]. Buenos Aires, 2009 [cit. 2016-01-25]. Dostupné z: <http://panoramacatolico.info/articulo/la-iglesia-catolica-debe-desaparecer-de-bolivia-dice-evo-morales>
35. PAVEL VI. *Deklarace o náboženské svobodě: Dignitatis Humanae* [online]. In: Řím, 1956 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_cs.html

36. Persecution.org. *Death Threats, Damages Churches*. In: *Persecution.org* [online]. Quito: Persecution.org, 2008 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: www.persecution.org/2008/08/13/death-threats-damages-hit-churches/
37. RAINSFORD, Sarah. *Pope Benedict meets Raul Castro at start of Cuba visit*. BBC News [online]. Havana, 2012 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-17509340>
38. RAMIREZ, Ricardo. *The Martyrs of Mexico and Their Influence in The New Evangelization* [online]. XXIII ANSH Convention, 2012 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: http://www.dioceseoflascruces.org/assets/bp_sp_65.pdf
39. Retira. Eu. *Feridos en Bolivia 2016*. *Retira.eu* [online]. Retira.eu, 2016 [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://el-calendario.retira.eu/dias-festivos/bolivia/2016/>
40. SANAHUJA, Juan C. Ecuador: Estado de Persecución Religiosa. In: [Http://www.noticiasglobales.org/default.asp](http://www.noticiasglobales.org/default.asp) [online]. Noticias Globales, 2008 [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <http://www.noticiasglobales.org/comunicacionDetalle.asp?Id=1152>
41. The World Factbook: Bolivia. *Central Intelligence Agency: The Work of A Nation. The Center of Intelligence*. [online]. Washington, D.C.: CIA, 2016a [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/bl.html>
42. The World Factbook: Cuba. *Central Intelligence Agency: The Work of A Nation. The Center of Intelligence*. [online]. Washington, D.C.: CIA, 2016b [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/cu.html>
43. The World Factbook: Ecuador. *Central Intelligence Agency: The Work of A Nation. The Center of Intelligence*. [online]. Washington, D.C.: CIA, 2016c [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ec.html>
44. The World Factbook: Mexico. *Central Intelligence Agency: The Work of A Nation. The Center of Intelligence*. [online]. Washington, D.C.: CIA, 2016d [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/mx.html>

45. United Nations Treaty Collection. *International Covenant on Civil and Political Rights*. [online]. United Nations Treaty Collection [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en
46. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2009: Bolivia* [online]. 2009a [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/4ae86158c.html>
47. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2009: Cuba* [online]. 2009b [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2009/127386.htm>
48. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2009: Ecuador* [online]. 2009c [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2009/127389.htm>
49. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2009: Mexico* [online]. 2010a [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2009/127397.htm>
50. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2010: Cuba* [online]. 2010b [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148748.htm>
51. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2010: Mexico* [online]. 2010c [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148766.htm>
52. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2011: Mexico* [online]. 2012 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2011/wha/192987.htm>
53. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2012: Cuba* [online]. 2013a [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/208682.pdf>
54. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2012: Mexico* [online]. 2013b [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/208704.pdf>
55. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2013: Cuba* [online]. 2014a [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/222583.pdf>

56. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2013: Mexico* [online]. 2014b [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/222605.pdf>
57. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2014: Cuba* [online]. 2015a [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/238748.pdf>
58. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2014: Ecuador* [online]. 2015b [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/238754.pdf>
59. U. S. Department of State. *International Religious Freedom Report 2014: Mexico* [online]. 2015c [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/238770.pdf>
60. WebMii.com. Miguel Pro. *WebMii.com* [online]. Nedatováno [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://webmii.com/people?n=%22Miguel%20Pro%22>
61. World Council of Churches. Cuban Council of Churches. *World Council of Churches* [online]. 2016 [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: https://www.oikoumene.org/en/member-churches/caribbean/cuba/cic?set_language=en
62. World Watch Monitor. Death Threats, Damages Hit Churches. *World Watch Monitor* [online]. 2008 [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: https://www.worldwatchmonitor.org/2008/08-August/newsarticle_5516.html/
63. YOUNG, Julia G. Cristero Diaspora: The U.S. Catholic Church, and Mexico's Cristero War, 1926-29. *The Catholic Historical Review*. 2012. Dostupné také z: <https://business.highbeam.com/433180/article-1G1-289639463/cristero-diaspora-mexican-immigrants-us-catholic-churc>